

The Moderating Role of Drought in the Relationship between Corporate Social Responsibility and Financial Performance

Omid Faraji *

*Corresponding Author, Assistant Prof., Faculty of Management and Accounting, College of Farabi, University of Tehran, Qom, Iran. E-mail: omid_faraji@ut.ac.ir

Mahmoud Asadi

MSc., Department of Accounting, Faculty of Management and Accounting, College of Farabi, University of Tehran, Qom, Iran. E-mail: mahmoud.asadi@ut.ac.ir

Mehdi Khodakarami

PhD Candidate, Department of Accounting, Monash University, Melbourne, Australia. E-mail: mehdi.khodakarami@monash.edu

Abstract

Objective

The geographical conditions of Iran have contributed to the occurrence of diverse natural hazards. Among these hazards, drought emerges as one of the most significant, persisting over the Iranian plateau for several years. This study aims to investigate the moderating role of the phenomenon in the relationship between corporate social responsibility (CSR) and financial performance among listed companies in the Tehran Stock Exchange (TSE).

Methods

The hypotheses of this study were tested using a sample of 225 companies listed on the Tehran Stock Exchange from 2011 to 2021, employing multivariate regression models. The Standardized Precipitation Index (SPI) was utilized to measure drought in various provinces of Iran, while financial performance was measured using two indicators i.e. return on assets and return on equity. CSR was measured based on the KLD index.

Results

The findings of this research demonstrated that corporate social responsibility has a positive and significant impact on the financial performance of companies, and drought strengthens this relationship.

Conclusion

Drought, as one of the main consequences of climate change, is a significant and tangible issue in Iran. Exploring its consequences in the capital market is of considerable

importance. The results of this research indicate that the positive impact of corporate social responsibility on financial performance is more pronounced among companies affected by drought. The moderating role of this variable in the relationship between CSR and financial performance has not been extensively studied in the domestic and international literature. Therefore, this study contributes significantly to the extant literature, providing valuable insights for various stakeholders. The obtained results suggest that companies operating in drought-affected regions, facing unique challenges and severe risks associated with water scarcity, resource depletion, and environmental degradation, attempt to mitigate the adverse effects of drought on their operations effectively. By engaging in CSR activities that address specific issues such as water conservation initiatives, sustainable resource management, and community support programs, these companies strive to reduce the formation of a negative perception (stemming from drought conditions) by stakeholders regarding their performance. This strategy, embraced by companies grappling with drought, could amplify the influence of corporate social responsibility on the financial performance of drought-affected businesses, particularly those striving to bolster environmental and social sustainability while fortifying their adaptability and resilience in the face of demanding climate conditions. The research findings provide valuable insights for investors and financial analysts in evaluating the relationship between corporate social responsibility and financial performance, especially in drought-affected regions. They indicate that companies with strong corporate social responsibility exhibit better financial performance, and this positive relationship is even more pronounced when facing challenges arising from drought. These results can help investors and analysts make informed investment decisions.

Keywords: Corporate social responsibility, Climate change risk, Drought, Financial performance.

Citation: Faraji, Omid, Asadi, Mahmoud & Khodakarami, Mehdi (2024). The Moderating Role of Drought in the Relationship between Corporate Social Responsibility and Financial Performance. *Accounting and Auditing Review*, 31(1), 123- 154. (in Persian)

Accounting and Auditing Review, 2024, Vol. 31, No.1, pp. 123- 154

Published by University of Tehran, Faculty of Management

<https://doi.org/10.22059/ACCTGREV.2024.362704.1008843>

Article Type: Research Paper

© Authors

Received: August 30, 2023

Received in revised form: October 20, 2023

Accepted: January 05, 2024

Published online: April 17, 2024

نقش تعدیلگر خشک‌سالی در رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی

امید فرجی *

* نویسنده مسئول، استادیار، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران. رایانامه: omid_faraji@ut.ac.ir

محمود اسدی

کارشناس ارشد، گروه حسابداری، دانشکده مدیریت و حسابداری، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران. رایانامه: mahmoud.asadi@ut.ac.ir

مهدی خداکرمی

دانشجوی دکتری، گروه حسابداری، دانشگاه موناش، ملبورن، استرالیا. رایانامه: mehdi.khodakarami@monash.edu

چکیده

هدف: شرایط جغرافیایی ایران موجب شده است تا اغلب مخاطرات طبیعی در آن به وقوع بپیوندد. از جمله این مخاطرات می‌توان خشک‌سالی را نام برد که از گذشته‌های دور، در بسیاری از سال‌ها، بر فلات ایران حاکم بوده است. هدف این پژوهش بررسی نقش تعدیلگر خشک‌سالی در رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی، در بین شرکت‌های پذیرفته شده در بازار بورس اوراق بهادار تهران است.

روش: فرضیه‌های این پژوهش با نمونه‌ای مشتمل بر ۲۲۵ شرکت از شرکت‌های پذیرفته شده در بازار بورس اوراق بهادار تهران، طی بازه زمانی ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ و با استفاده از الگوهای رگرسیونی چند متغیره آزمون شد. برای اندازه‌گیری خشک‌سالی در استان‌های مختلف ایران، از شاخص استاندارد شده بارش (SPI)؛ برای اندازه‌گیری عملکرد مالی شرکت‌ها، از دو شاخص بازده کل دارایی‌ها و بازده حقوق صاحبان سهام و برای اندازه‌گیری مسئولیت اجتماعی شرکتی، از شاخص کی‌ال‌دی (KLD) استفاده شد؛ به این صورت که این شاخص خود شامل چهار معیار ویژگی‌های محصولات شرکت، محیط‌زیست، مشارکت‌های اجتماعی و روابط کارکنان است. برای امتیازدهی به این معیارها، از اطلاعات موجود در یادداشت‌های توضیحی پیوست صورت‌های مالی و گزارش‌های هیئت‌مدیره شرکت‌ها استفاده شد. برای آزمون فرضیه‌ها، از داده‌های ترکیبی (با کنترل اثرهای سال و صنعت) و مدل رگرسیون چندمتغیره استفاده شد.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که مسئولیت اجتماعی شرکتی، بر عملکرد مالی شرکت‌ها تأثیر مثبت و معناداری دارد و خشک‌سالی این رابطه مثبت را تقویت می‌کند.

نتیجه‌گیری: خشک‌سالی به‌عنوان یکی از پیامدهای اصلی پدیده تغییرات اقلیمی، موضوعی مهم و ملموس در ایران است و بررسی پیامدهای آن در بازار سرمایه، اهمیت بسیار زیادی دارد. نتایج پژوهش حاضر بیانگر این است که تأثیر مثبت مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی، در بین شرکت‌های متأثر شده از خشک‌سالی، از قوت بیشتری برخوردار است. نقش تعدیلگر این متغیر در رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی، تاکنون نه در ادبیات داخلی و نه در ادبیات خارجی بررسی نشده است؛ از این رو پژوهش حاضر مشارکت چشمگیری را در ادبیات این حوزه خواهد داشت و می‌تواند بینش‌های مهمی را برای گروه‌های مختلف فراهم

کند. در تفسیر نتایج به دست آمده می توان گفت، شرکت هایی که در مناطق تحت تأثیر خشکسالی فعالیت می کنند، با چالش های منحصربه فرد و خطرهای شدید مرتبط با کمبود آب، کاهش منابع و تخریب محیط زیست مواجهند. این شرکت ها با مشارکت در فعالیت های مرتبط با مسئولیت اجتماعی شرکتی که به این مسائل خاص می پردازند (مانند طرح های حفاظت از آب، مدیریت منابع پایدار و برنامه های حمایتی مرتبط با جامعه)، تلاش کرده اند به طور مؤثر، اثرهای نامطلوب خشکسالی را بر عملیات خود کاهش دهند و از شکل گیری یک دیدگاه منفی ذی نفعان (نشست گرفته از شرایط خشکسالی) به عملکرد شرکت، جلوگیری کنند. این رویکرد شرکت های متأثر از خشکسالی که احتمالاً با هدف افزایش پایداری زیست محیطی و اجتماعی و همچنین تقویت انعطاف پذیری و توانایی در جهت انطباق بیشتر با شرایط چالش برانگیز آب و هوایی صورت گرفته، موجب شده است تا تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی، در بین شرکت های متأثر از خشکسالی از شدت بیشتری برخوردار باشد.

کلیدواژه ها: خشکسالی، ریسک آب و هوایی، عملکرد مالی، مسئولیت اجتماعی شرکتی.

استناد: فرجی، امید؛ اسدی، محمود و خداکرمی، مهدی (۱۴۰۳). نقش تعدیلگر خشکسالی در رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی. *بررسی های حسابداری و حسابرسی*، ۳۱(۱)، ۱۲۳-۱۵۳.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۰۸

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۱۵

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۱/۲۹

doi: <https://doi.org/10.22059/ACCTGREV.2024.362704.1008843>

بررسی های حسابداری و حسابرسی، ۱۴۰۳، دوره ۳۱، شماره ۱، صص. ۱۲۳-۱۵۳

ناشر: دانشکده مدیریت دانشگاه تهران

نوع مقاله: علمی پژوهشی

© نویسندگان

مقدمه

ارزیابی عملکرد در شرکت‌ها به معنای اندازه‌گیری و بررسی نحوه استفاده از دارایی‌ها و منابع شرکت در جهت رسیدن به اهداف شرکت از جمله کسب سود است. امروزه اندازه‌گیری عملکرد مالی شرکت‌ها و سازمان‌ها با استفاده از معیارهای عملکرد مالی انجام می‌گیرد و این عملکرد مالی اساس تصمیم‌هایی خواهد بود که مدیران و اعتباردهندگان اتخاذ می‌کنند. می‌دانیم که مسئولیت اجتماعی شرکتی، استراتژی مهمی است که از طریق آن، شرکت‌ها روابط محکمی با سهام‌داران و ذی‌نفعان خود ایجاد می‌کنند. به‌ویژه، شرکت‌ها از طریق مشارکت اجتماعی و انجام اقدام‌هایی در خصوص مسئولیت اجتماعی شرکتی، اعتماد سهام‌داران به شرکت را بهبود می‌بخشند که باعث بهبود فرصت‌های موجود در بازار برای شرکت و کاهش قیمت‌ها شده و در نهایت هزینه‌های مبادله را کاهش می‌دهد. همچنین باعث رضایت مشتری و افزایش بهره‌وری و تعهد کارکنان می‌شود که این اثرهای مثبت، به سهم خود، باعث افزایش عملکرد مالی شرکت می‌شود (اماتولی، دی‌آنجلس، کورسچون و رومانی^۱، ۲۰۱۸).

در خصوص رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی، برخی از مطالعات وجود رابطه مثبت را گزارش می‌کنند؛ عده‌ای دیگر از محققان برعکس آن را استدلال می‌کنند و از رابطه منفی خبر می‌دهند؛ عده‌ای دیگر نیز هر گونه رابطه بین دو متغیر را رد می‌کنند. تحقیقات در خصوص رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی، بر اساس چندین استدلال نظری است. نظریه‌هایی که در این زمینه بیشتر استفاده می‌شوند، نظریه نمایندگی و نظریه ذی‌نفعان هستند که در بخش‌های آتی به‌طور مفصل به آن‌ها پرداخته خواهد شد.

از طرفی مطالعات تجربی اخیر به این نتیجه رسیدند که حتی اگر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی، رابطه مثبتی باشد، عملکرد شرکت، ممکن است تحت تأثیر متغیرهای احتمالی مختلف (همچون متغیر تعدیل‌کننده یا میانجی) قرار گیرد (وانگ، دو و جیا^۲، ۲۰۱۶). طبق تعاریف بالا از مسئولیت اجتماعی شرکتی، مسئولیت اجتماعی شرکتی از جمله انتظاراتی است که جامعه از شرکت‌ها خواهند داشت که یکی از این انتظارات، حفاظت از محیط‌زیست و نگهداری آن برای نسل‌های آتی خواهد بود و یکی از مسائلی که در زمینه محیط‌زیست می‌توان به آن پرداخت بحث بحران کم‌آبی و خشک‌سالی است.

به‌طور کلی تغییرات آب‌وهوایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند؛ زیرا تأثیرهای گسترده و چشمگیری بر زندگی انسان‌ها، حیوانات و به‌طور کلی محیط زیست می‌گذارند. این تغییرات ممکن است پیامدهایی از قبیل افزایش دما، تغییر در میزان بارش، افزایش فرسایش خاک، وقوع سوانح طبیعی مانند سیل، خشک‌سالی و... داشته باشند و موجب کاهش تولید محصولات کشاورزی و همچنین تأثیر بر صنایع به‌صورت‌های مستقیم و غیرمستقیم شوند. از جمله پیامدهای خشک‌سالی نیز می‌توان به کمبود منابع آبی، کاهش تولید، گسترش فقر و قحطی، تعطیلی کارخانجات، افزایش قیمت‌ها، کاهش تولید انرژی هیدرو الکتریک و... اشاره کرد. شایان ذکر است که یافته‌های پژوهش‌های پیشین در ارتباط با خشک‌سالی در ایران نشان می‌دهد که ایران در دهه‌های اخیر خشک‌سالی را با شدت‌های مختلف تجربه کرده است و

1. Amatulli, De Angelis, Korschun & Romani
2. Wang, Dou & Jia

این سناریو در آینده نیز ادامه خواهد داشت (دوستان، ۱۳۹۸)؛ در نتیجه، در ایران نیز به‌عنوان کشوری با منابع آبی محدود، خشک‌سالی، یک مسئله جدی است و بررسی و مدیریت صحیح این مسئله از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا این مسئله می‌تواند بر کشاورزی، صنایع، اقتصاد و سلامت جامعه تأثیرهای جدی داشته باشد. برنامه‌ریزی صحیح برای مقابله با خطر کم‌آبی و خشک‌سالی، حفاظت از منابع آبی، استفاده بهینه از منابع آبی و افزایش ظرفیت مقابله با خطرهای خشک‌سالی، از جمله اقدام‌های مهمی است که می‌تواند در این زمینه مورد توجه قرار گیرد.

پژوهش‌های پیشین بیان می‌کنند که خشک‌سالی تأثیر زیادی بر اقتصاد کلان دارد و به‌دلیل وجود اثر سرریز در یک اقتصاد یکپارچه این تأثیر در عملکرد شرکت‌ها نیز منعکس می‌شود (آدریان، گارگ، فام، فانگ و تروونگ^۱، ۲۰۲۲). در نتیجه، می‌توان بیان کرد که موضوع کم‌آبی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم روی سودآوری و جریان‌های نقدی شرکت‌ها تأثیرات مخرب قابل‌توجهی دارد. در برخی از صنایع، موضوع خشک‌سالی و کمبود آب به‌طور مستقیم بر چرخه تولید محصول اثرگذار خواهد بود و در برخی دیگر از صنایع، ردپای اثر غیرمستقیم کم‌آبی بر تولیدات صنایع مختلف را می‌توانیم شاهد باشیم. در دوران خشک‌سالی تعدادی از شرکت‌ها مانند بخش‌های کشاورزی و غذایی و تولیدات کاغذ و... به‌دلیل وابستگی مستقیم به آب تحت‌تأثیر خشک‌سالی قرار می‌گیرند. خشک‌سالی همچنین می‌تواند تأثیرهای شایان توجهی بر بخش‌هایی بگذارد که در ظاهر به‌دست‌رسی به آب کمتر وابسته‌اند (هوین، نگوین و ترونک^۲، ۲۰۲۰). از آنجا که خروجی یک بخش، می‌تواند تحت‌تأثیر ظرفیت تولید خود یا سایر صنایع قرار گیرد؛ خشک‌سالی ممکن است آسیب‌پذیری غیرمستقیم ناشی از کاهش عرضه مواد یا نیروی کار را برای شرکت‌هایی که در بخش‌هایی که مستقیماً به آب وابسته نیستند، ایجاد کند. در راستای این استدلال، مطالعات قبلی نشان می‌دهد که شوک‌های منفی به یک صنعت خاص نیز می‌تواند منجر به اثرات موجی بزرگ بر سایر بخش‌ها و صنایع شود (عجم اوغلو، کاروالیو، اوزداگلار و طاهباز صالحی^۳، ۲۰۱۲؛ انجوس و فراکسی^۴، ۲۰۱۵). ما در این پژوهش قصد داریم تأثیر خشک‌سالی بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی را بررسی کنیم. با توجه به اینکه در پژوهش‌های انجام شده در بازار بورس اوراق بهادار تهران و حتی پژوهش‌های خارجی، تاکنون نقش تعدیلگر این متغیر در رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی مورد بررسی قرار نگرفته است و خشک‌سالی نیز در سال‌های اخیر پدیده‌ای رایج، ملموس و در حال گسترش در ایران است، پژوهش حاضر می‌تواند مشارکت چشمگیری را در ادبیات این حوزه داشته باشد.

مبانی نظری

جنسن و مک‌لینگ^۵ (۱۹۷۶) بیان کردند که با ظهور دو مبحث جدایی مالکیت از مدیریت و تضاد منافع بین مالکان و مدیران، سهام‌داران، اعتباردهندگان، مدیران و نهادهای دولتی بیش از پیش به موضوع ارزیابی عملکرد مدیران و شرکت‌ها توجه کردند و بدین منظور پژوهش‌های زیادی به بررسی عوامل تأثیرگذار بر عملکرد مالی شرکت‌ها پرداختند.

1. Adrian, Garg, Pham, Phang & Truong
2. Huynh, Nguyen & Truong
3. Acemoglu, Carvalho, Ozdaglar & Tahbaz-Salehi
4. Anjos & Fracassi
5. Jensen & Meckling

امروزه اندازه‌گیری عملکرد مالی شرکت‌ها و سازمان‌ها با استفاده از معیارهای عملکرد مالی انجام می‌گیرد و این عملکرد مالی اساس تصمیم‌هایی خواهد بود که مدیران و اعتباردهندگان اتخاذ می‌کنند (دخلی^۱، ۲۰۲۱ الف و ب).

نخستین بار واژه مسئولیت اجتماعی شرکتی در سازمان‌ها، در سال ۱۹۵۰ بدین صورت شد: مسئولیت اجتماعی شرکتی، تمایلات سازمان در بحث مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی در خصوص فعالیت‌ها و اثرهای تصمیم‌هایش بر جامعه و محیط است (پوراسدی و معدنی، ۱۳۹۵). شرکت‌ها علی‌رغم اهداف مالی که باید به آن‌ها دست یابند، باید سایر اهداف غیرمالی، به‌ویژه مسائل اجتماعی و زیست‌محیطی را برآورده سازند تا اطمینان حاصل کنند که فعالیت‌های اقتصادی آن‌ها از نظر زیست‌محیطی و از نظر اجتماعی پایدار است (فرانکس و همکاران^۲، ۲۰۱۴). ادبیات گسترده‌ای در مورد مسئولیت اجتماعی شرکتی وجود دارد که نشان داده است که پیامدهای مربوط به مسئولیت اجتماعی شرکتی در حسابداری بسیار زیاد است، از جمله آن‌ها می‌توان از تأثیر آن بر عملکرد مالی نام برد.

دانستیم که مسئولیت اجتماعی شرکتی یک استراتژی مهم است که از طریق آن شرکت‌ها روابط محکمی با سهام‌داران و ذی‌نفعان خود ایجاد می‌کنند. به‌ویژه، شرکت‌ها از طریق مشارکت اجتماعی و انجام اقدامات پیرامون مسئولیت اجتماعی شرکتی، اعتماد سهام‌داران به شرکت را بهبود می‌بخشند که باعث بهبود فرصت‌های موجود در بازار برای شرکت و کاهش قیمت‌ها شده و در نهایت هزینه‌های مبادله را کاهش می‌دهد. مسئولیت اجتماعی شرکتی همچنین باعث رضایت مشتری و افزایش بهره‌وری و تعهد کارکنان می‌شود که این اثرهای مثبت به سهم خود، باعث افزایش عملکرد مالی شرکت می‌شود (اماتولی، دی آنجلیس، کورشون و رمانی^۳، ۲۰۱۸؛ بارت و سالومون^۴، ۲۰۰۶). درحالی‌که مطالعات متعددی برای بررسی اثر مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی انجام شده است، نتایج تجربی به‌دست‌آمده کمابیش متناقض و مبهم باقی مانده است (آچور و بوکاتایا^۵، ۲۰۲۱؛ چو، چونگ و یانگ^۶، ۲۰۱۹). درباره رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی برخی از مطالعات از وجود یک رابطه مثبت صحبت می‌کنند؛ عده‌ای دیگر از محققان برعکس آن را استدلال می‌کنند و از رابطه منفی خبر می‌دهند؛ عده‌ای دیگر نیز هر گونه رابطه بین دو متغیر را رد می‌کنند. تحقیقات در خصوص رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی بر اساس چندین استدلال نظری است. نظریه‌هایی که بیشتر استفاده می‌شود، نظریه نمایندگی و نظریه ذی‌نفعان است (آمورلی و گارسیا سانچز^۷، ۲۰۲۱؛ گویندان، کلیک، اویار و کارامن^۸، ۲۰۲۱).

در خصوص بحث نظریه نمایندگی، جنسن و مک‌لینگ (۱۹۷۶) رابطه مالک - نماینده را بین سهام‌داران و مدیران معرفی کردند. آن‌ها این رابطه را به‌عنوان قراردادی تعریف کردند که بر اساس آن یک یا چند نفر (مالکان)، فرد دیگری (نماینده) را برای انجام وظایف معین از طرف آن‌ها به‌کار می‌گیرند. این امر مستلزم تفویض اختیارات تصمیم‌گیری به

1. Dakhli
2. Franks et al.
3. Amatulli, De Angelis, Korschun & Romani
4. Barnett & Salomon
5. Achour & Boukattaya
6. Cho, Chung & Young
7. Amorelli & Garcia-Sanchez
8. Govindan, Kilic, Uyar & Karaman

نماینده است. آن‌ها همچنین نشان دادند که هزینه‌های نمایندگی از تضاد منافع ناشی می‌شود. مشکلات نمایندگی به این دلیل رخ می‌دهد که منافع مدیران لزوماً با منافع سهام‌داران همسو نیست (دخلی^۱، ۲۰۲۱ الف و ب). در نتیجه، مدیران ممکن است نه تنها برای به حداکثر رساندن ثروت سهام‌داران تلاش نکنند، بلکه امکان دارد تنها در جهت منافع خود اقدام کنند (کچوری و جاربوی^۲، ۲۰۱۷). از منظر نمایندگی، فعالیت‌های مرتبط با مسئولیت اجتماعی شرکتی با انحراف نظارت سهام‌داران همراه است که ممکن است مسائل عدم تقارن اطلاعاتی را تشدید کند و به تضعیف اعتبار شرکت‌ها منجر شود و در نتیجه محدودیت‌های بیشتری برای کسب سرمایه ایجاد کند (باچا، آجینا و بن‌سعد^۳، ۲۰۲۱). مدیران عموماً مستعد تخصیص منابع شرکت فراتر از سطح بهینه در پروژه‌های مرتبط با مسئولیت اجتماعی شرکتی هستند تا به وسیله آن منافع خود را به هزینه سهام‌داران به حداکثر برسانند، مانند شهرت شخصی مدیریت که احتمالاً هزینه‌های نمایندگی را ایجاد می‌کند و به کاهش ارزش شرکت منجر می‌شود (فریدمن^۴، ۱۹۷۰؛ جاوید، رشید و حسین^۵، ۲۰۱۶؛ مک‌ویلیامز و سیگل^۶، ۲۰۰۱؛ مک‌ویلیامز، سیگل و رایت^۷، ۲۰۰۶). از این رو به‌طور کلی، طرف‌داران نظریه نمایندگی، بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد شرکت، رابطه منفی را پیش‌بینی می‌کنند.

نظریه ذی‌نفعان که در ابتدا توسط فریمن^۸ (۱۹۹۴) بیان شد، ادعا می‌کند که یک شرکت نه تنها در برابر سهام‌داران خود بلکه در قبال تمام ذی‌نفعانی مسئول است که توانایی تسریع عملکرد شرکت را دارند (اتکینز، مارون، اتکینز و بارون^۹، ۲۰۱۸؛ سینگ و دلیوس^{۱۰}، ۲۰۱۷). این مطلب اهمیت این نکته را بیان می‌کند که شرکت‌ها باید روابط قوی با سهام‌داران و سرمایه‌گذاران کلیدی خود برای حفظ و بهبود مشروعیت شرکت در مقابل ذی‌نفعان برقرار کنند (چو، چونگ و یانگ، ۲۰۱۹؛ یه و لی^{۱۱}، ۲۰۲۱). آن‌ها همچنین بیان می‌کنند، مشارکت در فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی باعث افزایش شهرت شرکت و افزایش رضایت و وفاداری مشتری می‌شود که می‌تواند در نهایت، به تأثیر مثبت بر عملکرد مالی شرکت منجر شود (تانگنگیسالو، میامیرینگ اندایانی، یوسف و پوترا^{۱۲}، ۲۰۲۰؛ گراسمان^{۱۳}، ۲۰۲۱)؛ بنابراین یک شرکت با مسئولیت اجتماعی شرکتی خوب، می‌تواند مزیت رقابتی بیشتری در بازارهای سرمایه به‌دست آورد (میلر، ایدن و لی^{۱۴}، ۲۰۲۰؛ لیو و همکاران^{۱۵}، ۲۰۲۱). تحت این سناریو، طرف‌داران نظریه ذی‌نفعان رابطه‌ای مثبت بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی شرکت پیش‌بینی می‌کنند.

مطالعات تجربی اخیر به این نتیجه رسیدند که حتی اگر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی

1. Dakhli
2. Kachouri & Jarboui
3. Bacha, Ajina & Ben Saad
4. Friedman
5. Javed, Rashid & Hussain
6. McWilliams & Siegel
7. McWilliams, Siegel & Wright
8. Freeman
9. Atkins, Maroun, Atkins & Barone
10. Singh & Delios
11. Ye & Li
12. Tangngisalu, Mappamiring, Andayani, Yusuf & Putra
13. Grassmann
14. Miller, Eden & Li
15. Liu et al.

شرکت یک رابطه مثبت باشد، این رابطه ممکن است تحت تأثیر متغیرهای احتمالی مختلف (همچون متغیر تعدیل‌کننده یا میانجی) قرار گیرد (محمود و همکاران^۱، ۲۰۲۰؛ لیو و همکاران، ۲۰۲۱؛ اکبن سلچوک^۲، ۲۰۱۹؛ جاوید، رشید، حسین و علی^۳، ۲۰۲۰). همچنین باتوجه به نتایج مختلف، درباره رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی شرکت، این رابطه باید دوباره مورد بررسی قرار گیرد تا بینش‌های بیشتری در خصوص نتیجه این رابطه در دوره‌های زمانی مختلف و با استفاده از شاخص‌های اندازه‌گیری مختلف به دست آید. علاوه بر این، در مطالعات قبلی اثر تعدیل‌کننده خشک‌سالی به‌عنوان یکی از آثار مهم پدیده تغییرات آب‌وهوایی، بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد شرکت، مدنظر قرار نگرفته است.

شرایط جغرافیایی ایران، موجب شده است تا اغلب، مخاطرات طبیعی در آن به وقوع بپیوندد. از جمله این مخاطرات می‌توان خشک‌سالی را نام برد که از گذشته‌های دور در برخی سال‌ها بر فلات ایران حاکم بوده است. خشک‌سالی، کمبود آب موجود را در مقایسه با میانگین در دسترس بودن آب طبیعی (سطح نرمال) مشخص می‌کند، این پدیده یکی از مخاطرات طبیعی پیچیده است که به تغییرات آب‌وهوایی بستگی دارد (دای^۴، ۲۰۱۱؛ وانگ، لی، فنگ و هو^۵، ۲۰۱۵). طبق تعاریفی که در بالا از مسئولیت اجتماعی شرکتی آوردیم، مسئولیت اجتماعی شرکتی از جمله انتظاراتی است که جامعه از شرکت‌ها خواهند داشت که یکی از این انتظارات، حفاظت از محیط زیست و نگهداری آن برای نسل‌های آینده خواهد بود و یکی از مسائلی که در زمینه محیط زیست می‌توان به آن پرداخت بحث بحران کم‌آبی و خشک‌سالی است. بحث کم‌آبی به‌طور مستقیم و غیر مستقیم روی سودآوری و جریان‌های نقدی شرکت‌ها تأثیر دارد. در برخی از صنایع آب به‌طور مستقیم در چرخه تولید محصول اثر گذار خواهد بود و در بقیه صنایع نیز ردپای اثر غیر مستقیم آب بر تولیدات صنایع مختلف را شاهد خواهیم بود.

در حالی که بخش کشاورزی احتمالاً بیشترین آسیب را از خشک‌سالی می‌بیند، مطالعات قبلی نشان می‌دهد تأثیر نامطلوب خشک‌سالی را می‌توان در صنایع مختلف نیز مشاهده کرد. در دوران خشک‌سالی تعدادی از شرکت‌ها مانند بخش‌های کشاورزی و غذایی و تولیدات کاغذ و... به دلیل وابستگی مستقیم به آب تحت تأثیر خشک‌سالی قرار می‌گیرند. خشک‌سالی همچنین می‌تواند تأثیرهای شایان توجهی بر بخش‌هایی بگذارد که در ظاهر به دسترسی به آب کمتر وابسته‌اند (هوین و همکاران، ۲۰۲۰)؛ زیرا خروجی یک بخش، می‌تواند تحت تأثیر ظرفیت تولید خود یا سایر صنایع که نهاده‌های لازم را برای فرایند تولید فراهم نمی‌کنند، قرار گیرد؛ بنابراین خشک‌سالی ممکن است آسیب‌پذیری غیرمستقیم ناشی از کاهش عرضه مواد یا نیروی کار را برای شرکت‌ها در بخش‌هایی ایجاد کند که مستقیماً به آب وابسته نیستند. در راستای این استدلال، مطالعات قبلی نشان می‌دهد که شوک‌های منفی به یک صنعت خاص نیز می‌تواند به اثرهای موجی بزرگ بر سایر بخش‌ها منجر شود (عجم اوغلو و همکاران، ۲۰۱۲؛ انجوس و فراکسی^۶، ۲۰۱۵).

1. Mahmood et al.

2. Akben-Selcuk

3. Javed, Rashid, Hussain & Ali

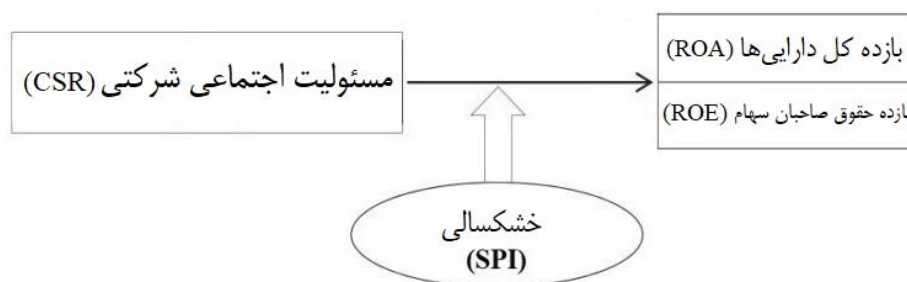
4. Dai

5. Wang, Li, Feng & Hu

6. Anjos & Fracassi

خشکسالی به دو حالت ممکن است بر رابطه میان مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی تأثیر بگذارد. حالت نخست اینکه بر این رابطه تأثیر منفی داشته و رابطه را تضعیف کند. در شرکت‌هایی که تحت تأثیر خشکسالی هستند، سرمایه‌گذاران (و حتی برخی دیگر از ذی‌نفعان) دید مثبت قبلی خود به مسئولیت اجتماعی شرکتی آن‌ها را ندارند. این موضوع به دلیل تأثیرهای مخرب خشکسالی بر جریان‌های نقدی، ریسک عملیاتی و تجاری، و افزایش احتمال گزارشگری متقابلانه در بین شرکت‌های متأثر از خشکسالی است (ترونگ، گارگ و آدریان^۱، ۲۰۲۰). در این شرایط انتظار می‌رود که فواید مثبت مسئولیت اجتماعی شرکتی در عملکرد مالی این شرکت‌ها منعکس نشود.

حالت دیگری که ممکن است در رابطه با تأثیر خشکسالی بر رابطه میان مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی رخ دهد، این است که خشکسالی تأثیر مثبت مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی را تقویت کند. چند استدلال در این خصوص می‌توان مطرح کرد. اول اینکه، ممکن است شرکت‌هایی که در مناطق تحت تأثیر خشکسالی فعالیت می‌کنند، با چالش‌های منحصربه‌فرد و خطرهای شدید مرتبط با کمبود آب، کاهش منابع و تخریب محیط‌زیست مواجه باشند. این شرکت‌ها با درگیر شدن در شیوه‌های مسئولیت اجتماعی که به این مسائل خاص می‌پردازند، مانند طرح‌های حفاظت از آب، مدیریت منابع پایدار و برنامه‌های حمایتی جامعه، می‌توانند به‌طور مؤثر اثرات نامطلوب خشکسالی را بر عملیات خود کاهش دهند. این رویکرد فعال نه تنها پایداری زیست‌محیطی و اجتماعی این شرکت‌ها را افزایش می‌دهد، بلکه انعطاف‌پذیری و توانایی آن‌ها برای انطباق با شرایط چالش‌برانگیز را تقویت می‌کند (آدریان و همکاران، ۲۰۲۲). در این شرایط می‌توان انتظار داشت که تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی در بین شرکت‌های متأثر از خشکسالی قوی‌تر باشد. دوم اینکه تأثیرات خشکسالی فراتر از قلمرو عملیاتی است و بر سهام‌داران مختلف از جمله جوامع محلی، مشتریان و سرمایه‌گذاران تأثیر می‌گذارد. شرکت‌های متأثر از خشکسالی که به‌طور فعال تعهد خود را به مسئولیت اجتماعی شرکتی نشان می‌دهند، می‌توانند روابط قوی‌تری با این ذی‌نفعان ایجاد کنند. این شرکت‌ها با سرمایه‌گذاری در شیوه‌های پایدار، حمایت از پروژه‌های توسعه جامعه و نشان دادن مسئولیت اجتماعی، شهرت، اعتماد و ارزش برند خود را افزایش می‌دهند. این افزایش اعتماد ذی‌نفعان و ادراک مثبت به مزایای مختلفی از جمله وفاداری مشتری، رضایت کارکنان و اعتماد سرمایه‌گذار مبدل می‌شود؛ در این شرایط نیز می‌توان انتظار داشت که تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی در بین شرکت‌های متأثر از خشکسالی قوی‌تر باشد. سوم اینکه بافت اجتماعی - اقتصادی گسترده‌تر حاکم بر اطراف مناطق تحت تأثیر خشکسالی اغلب بر اهمیت شیوه‌های تجاری مسئولانه و پایدار تأکید می‌کند. در این مناطق، معمولاً ذی‌نفعان، از جمله مشتریان، سرمایه‌گذاران و نهادهای نظارتی، به‌طور فزاینده‌ای خواهان رفتار اخلاقی و مسئولیت‌پذیر اجتماعی از شرکت‌ها هستند. شرکت‌هایی که در مواجهه با خشکسالی، ابتکارهای مرتبط با مسئولیت اجتماعی شرکتی را در اولویت قرار می‌دهند، خود را با این انتظارات اجتماعی هماهنگ می‌کنند و مسئولیت‌های شهروندی شرکتی خود را انجام می‌دهند. این اقدام، هم‌سویی، مشروعیت، رقابت و دوام بلندمدت آن‌ها را افزایش می‌دهد؛ بنابراین در این شرایط نیز می‌توان انتظار داشت که تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی در بین شرکت‌های متأثر از خشکسالی قوی‌تر باشد.

شکل ۱. مدل مفهومی تأثیر متغیر تعدیلگر خشکسالی بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی

پیشینه تجربی پژوهش

مطالعات تجربی در خصوص آثار فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی شرکت، به سه نتیجه متفاوت منجر شده است. دسته اول محققانی که بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی به رابطه منفی رسیدند. دسته دوم برخی محققانی هرگونه ارتباط بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی را رد می‌کنند و دسته سوم که شامل طیف وسیعی از تحقیقات بود، نشان داده‌اند که مشارکت در فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی به‌طور مثبت بر عملکرد مالی شرکت تأثیر می‌گذارد.

ابتدا به پژوهش‌هایی اشاره می‌شود که رابطه میان مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی را رابطه‌ای منفی می‌دانند. مک‌گوایر، ساندرگرن و اسپنویز^۱ (۱۹۸۸) استدلال می‌کنند که مسئولیت اجتماعی شرکتی بالاتر، به هزینه‌های اضافی منجر می‌شود که یک شرکت را در مقایسه با سایر شرکت‌هایی که مسئولیت اجتماعی شرکتی کمتری دارند، در وضعیت نامناسب اقتصادی قرار می‌دهد. بارنیا و رویین^۲ (۲۰۱۰) بیان کردند که مسئولیت اجتماعی شرکتی می‌تواند به شرکت آسیب برساند؛ زیرا می‌تواند باعث افزایش هزینه‌های نمایندگی و هزینه‌های اضافی شده و در نتیجه به بدتر شدن عملکرد و ارزش شرکت منجر شود. همچنین بیان می‌کنند که مدیران و سهام‌داران بزرگ شرکت ممکن است به دنبال سرمایه‌گذاری بیش از حد در مسئولیت اجتماعی شرکتی برای منافع خصوصی خود باشند. شین و ایون^۳ (۲۰۱۱) نشان دادند که هزینه‌های هدایی و ارزش شرکت رابطه منفی دارند و این مسئله را بر اساس نظریه نمایندگی تفسیر می‌کنند. از آنجایی که مدیران برای منافع شخصی بیش از حد برای فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی هزینه می‌کنند، هزینه‌های نمایندگی افزایش می‌یابد؛ بنابراین به منافع سهام‌داران آسیب می‌رساند و در نهایت ارزش شرکت را کاهش می‌دهد. هیلمن و کیم^۴ (۲۰۰۱) بیان کردند که مشارکت در مسائل اجتماعی در بهترین حالت به‌عنوان یک سرمایه‌گذاری معاملاتی تلقی می‌شود که می‌تواند به راحتی توسط رقبا کپی شده و مورد استفاده قرار گیرد؛ از این رو نمی‌تواند به مزیت رقابتی چندانی برای شرکت منجر شود. همچنین استفاده از منابع یک شرکت همیشه هزینه فرصتی برای شرکت به

1. McGuire, Sundgren & Schneeweis
2. Barnea & Rubin
3. Shin & Eun
4. Hillman & Keim

دنبال خواهد داشت و بیان می‌کنند که عملکرد اجتماعی شرکت و مشارکت در مسائل اجتماعی تأثیر مخربی بر عملکرد مالی دارند.

در ادامه به پژوهشگرانی اشاره می‌شود که رابطه میان این دو متغیر را رد کرده‌اند. مک‌ویلیامز و سیگل (۲۰۰۱) نتیجه می‌گیرند که رابطه خنثی بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی شرکت وجود دارد. نلینگ و وب^۱ (۲۰۰۹) گزارش دادند که هیچ رابطه معناداری بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی شرکت وجود ندارد.

گروهی از پژوهشگران نیز از رابطه مثبت میان دو متغیر خبر می‌دهند؛ برای مثال، فریمین (۱۹۸۴) بیان می‌کند که فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی می‌تواند تضاد منافع بین شرکت‌ها و سهام‌داران را کاهش دهد و در نهایت عملکرد مالی و ارزش شرکت را افزایش دهد. چویی، کواک و چوی^۲ (۲۰۱۰) به این نتیجه رسیدند بین تعهدهای بشردوستانه به‌عنوان شاخصی برای اندازه‌گیری مسئولیت اجتماعی شرکتی و بازده دارایی‌های شرکت‌های کره‌ای رابطه مثبتی وجود دارد. لاسکار و مجی^۳ (۲۰۱۶) بیان کردند که نتایج مدل رگرسیون آن‌ها نشانگر تأثیر مثبت و معنادار مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد شرکت بود. آدن‌آی و احمد^۴ (۲۰۱۵) ارتباط مثبتی بین امتیازات مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی اندازه‌گیری شده با استفاده از ارزش بازار به ارزش دفتری^۵ پیدا کردند. در اروپا، رودریگز فرناندز^۶ (۲۰۱۶) رابطه مثبت بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی را گزارش کرد (معیارهای عملکرد مالی از نظر او بازده دارایی‌ها، بازده حقوق صاحبان سهام و شاخص کیوتوبین هستند). این مطلب نشان می‌دهد که شرکت‌ها با تمرکز بیشتر بر مسئولیت اجتماعی شرکتی نتایج مالی بهتری به‌دست می‌آورند. نگوئین، بنسمن و کلی^۷ (۲۰۱۸) در حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی رابطه مثبتی بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی شرکت‌های ویتنامی نشان دادند. شبیر و ویزدم^۸ (۲۰۲۰) به این نتیجه رسیدند که بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و سرمایه‌گذاری زیست‌محیطی و عملکرد مالی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. رمضان، امین و عباس^۹ (۲۰۲۱) نشان دادند رابطه مثبت معناداری بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی بانک‌ها وجود دارد که نشان می‌دهد بانک‌هایی که بیشتر در فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی سرمایه‌گذاری می‌کنند، رابطه قوی‌تری با مشتریان خود ایجاد می‌کنند. اخیراً، آپور و بوکاتایا^{۱۰} (۲۰۲۱) از وجود یک رابطه مثبت و معنادار بین امتیاز مسئولیت اجتماعی شرکتی و بازده دارایی‌های شرکت‌های پذیرفته شده در بورس فرانسه خبر دادند. قرقینا، وینتیلا و دوبرسکو^{۱۱} (۲۰۱۵) نشان دادند که مسئولیت اجتماعی شرکتی به‌طور مثبت بر عملکرد مالی شرکت‌های آمریکایی تأثیر می‌گذارد. آن‌ها همچنین بیان کردند که شواهد تجربی به‌دست آمده از پژوهش آن‌ها با دیدگاه نظریه ذی‌نفعان سازگار است. یافته‌های قرقینا و همکاران (۲۰۱۵) توسط مطالعه اخیر انجام شده توسط

1. Nelling & Webb

2. Choi, Kwak & Choe

3. Laskar & Maji

4. Adeneye & Ahmed

5. MBV

6. Rodriguez-Fernandez

7. Nguyen, Bensemman & Kelly

8. Shabbir & Wisdom

9. Ramzan, Amin & Abbas

10. Achour & Boukattaya

11. Gherghina, Vintilă & Dobrescu

اوکافور، آدلای و آدوسی^۱ (۲۰۲۱) تأیید شده است. تحقیقات جاوید و همکاران (۲۰۲۰) نشان می‌دهد که مسئولیت اجتماعی شرکتی با افزایش شهرت شرکت، رضایت مشتری و وفاداری مشتری بر عملکرد مالی شرکت‌ها تأثیر مثبت می‌گذارد. آدریان و همکاران (۲۰۲۲) بیان می‌کنند که خشک‌سالی تأثیر زیادی بر اقتصاد کلان دارد و به دلیل وجود اثر سرریز در یک اقتصاد یکپارچه، این تأثیر در عملیات شرکت‌ها نیز منعکس می‌شود. آن‌ها بررسی می‌کنند که آیا خشک‌سالی بر اجتناب مالیاتی شرکت‌ها تأثیر دارد یا خیر. آن‌ها استدلال می‌کنند زمانی که شرکت‌ها با شوک منفی جریان‌های نقدی روبه‌رو می‌شوند، بیشتر به دنبال راه‌هایی برای اجتناب از مالیات هستند. با این حال، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که با افزایش خشک‌سالی، شرکت‌های آمریکایی تمایل کمتری به اجتناب مالیاتی دارند. نویسندگان نتیجه می‌گیرند که شرکت‌های آمریکایی در مواجهه با حوادث طبیعی از جمله خشک‌سالی، رفتارهای اخلاقی‌تری را از خود نشان می‌دهند.

پژوهش‌های داخلی در رابطه با این موضوع نیز موارد زیر را بیان کردند. یافته‌های پژوهش خوش‌طینت و راعی (۱۳۸۳) نشان داد که اطلاعات مسئولیت اجتماعی شرکتی بین ۲۶ درصد تا ۳۸ درصد در تصمیمات سرمایه‌گذاران ایرانی مؤثر خواهد بود. به عبارتی این اطلاعات مؤثر است اما تأثیر آن چندان چشمگیر نخواهد بود. صنوبر، خلیلی و ثقفیان (۱۳۸۹) به این نتیجه رسیدند که بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ابعاد آن با عملکرد مالی رابطه‌ای وجود ندارد. عرب صالحی، صادقی و معین‌الدین (۱۳۹۲)، نشان دادند که عملکرد مالی با مسئولیت اجتماعی شرکتی در مواقعی که بحث پیرامون نهادهای موجود در جامعه و مشتریان باشد، ارتباط مثبت دارد؛ ولی مواقعی که بحث در خصوص کارکنان و محیط زیست باشد، رابطه معناداری وجود نخواهد داشت. حاجیپها و سرفراز (۱۳۹۳) بیان می‌کنند که مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی رابطه معکوس با هزینه حقوق صاحبان سهام دارد. حساس‌یگانه و برزگر (۱۳۹۴) ابراز می‌کنند که حدود ۷۵ درصد شاخص‌های بررسی شده در گزارش‌های سالانه فعالیت‌های هیئت‌مدیره در شرکت‌های بورس ایران افشا نمی‌شوند و این سطح افشای پایین نشان دهنده وجود شکاف بین وضعیت فعلی و انتظارات ذی‌نفعان شرکت‌ها است. پس لازم است که الزامات و استانداردهایی برای اجباری کردن افشا و گزارش این اطلاعات برای پاسخ‌گویی به ذی‌نفعان در بورس ایران وجود داشته باشد. در همین راستا، حیدری کردزنگنه، نوروش و جعفری (۱۳۹۶) نشان دادند که شرکت‌های با مسئولیت اجتماعی شرکتی بهتر به سوددهی بالاتری می‌رسند. همچنین سودآوری بالا منجر به افزایش مسئولیت اجتماعی شرکتی می‌شود. نمازی و مقیمی (۱۳۹۷)، دریافتند که مسئولیت اجتماعی بر عملکرد شرکت‌ها تأثیر مثبت دارد و در صنایعی همچون سیمان، کانی‌ها و کاشی‌سازی اهمیت این موضوع بیشتر بود و تأثیر بیشتری بر عملکرد مالی شرکت‌ها داشت. از طرف دیگر، افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی، عملکرد شرکت‌ها را بهبود می‌دهد. امیری، شهبابی، روستا و اسماعیلی (۱۳۹۹) نشان می‌دهند که مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی و همچنین فعالیت‌های سیاسی تأثیر معنادار دارد. اسکو، تاکر و خنکا (۱۴۰۰) تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکتی بر ساختار سرمایه و عملکرد مالی شرکت‌ها را بررسی کردند و نشان دادند که مسئولیت اجتماعی شرکتی بر رابطه میان نسبت بدهی‌های بلند مدت، نسبت کل بدهی‌ها و عملکرد مالی تأثیرگذار است. سرافراز، اسدی، باغومیان و اثنی‌عشری (۱۴۰۱) نیز مسئولیت

اجتماعی و گزارشگری آن در شرکت‌های دارویی با تأکید بر اقدام‌های مسئولیت‌پذیرانه مرتبط با ویروس کرونا را بررسی کردند. آن‌ها نشان می‌دهند که گزارشگری اقدامات مرتبط با مسئولیت اجتماعی شرکت‌های دارویی در شرایط اپیدمی کرونا بر افشای اقدامات مربوط به بعد کارکنان متمرکز بوده و بیشتر گزارش‌های منتشر شده در این رابطه کیفی بوده است. آن‌ها همچنین عنوان می‌کنند که تفاوت معناداری در افشای اطلاعات ذکر شده بین دوره‌های زمانی مختلف، نحوه افشائیات مختلف، محل‌های افشائیات مختلف و معیارهای اندازه‌گیری مختلف وجود دارد.

از آنجا که در پژوهش‌های پیشین در مورد نحوه تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی نتایج متفاوتی گزارش شده بود، نتوانستیم نوع دقیق رابطه بین این دو متغیر را شناسایی کنیم، لذا اقدام به بررسی مجدد این رابطه با هدف تجمیع نظرات و نتیجه‌گیری نهایی کردیم. همچنین تاکنون تأثیر پدیده خشک‌سالی به‌عنوان متغیر تعدیلگر بر این رابطه چه در ادبیات داخلی و چه در ادبیات خارجی بررسی نشده است؛ بنابراین، پژوهش حاضر می‌تواند خلأ موجود را پوشش داده و مشارکت بزرگی در ادبیات این حوزه داشته باشد.

فرضیه‌های پژوهش

با توجه به مبانی نظری که قبلاً مطرح شد، فرضیه‌های این پژوهش به شرح زیر بیان می‌شود:

فرضیه ۱: بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه ۲: خشک‌سالی رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی را تعدیل می‌کند.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با توجه به هدف از نوع کاربردی و از نظر ماهیت داده‌ها، پژوهش کمی است. بر اساس روش و نحوه گردآوری داده‌ها، از نوع توصیفی و هم‌بستگی (پس رویدادی) است و از لحاظ بعد زمانی از نوع یک پژوهش گذشته‌نگر محسوب می‌شود. در این پژوهش جامعه آماری تمامی شرکت‌های پذیرفته شده در بازار بورس اوراق بهادار تهران بین سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ می‌باشد. همچنین برای انتخاب نمونه از روش حذف سیستماتیک استفاده می‌شود و شرکت‌ها برای حضور در نمونه آماری باید ویژگی‌های زیر را داشته باشند:

۱. از سال ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰ به مدت حداقل ۱ سال در بورس حضور داشته باشند.
  ۲. شرکت‌های مدنظر جزء بانک‌ها و واسطه‌گری مالی، لیزینگ‌ها، هلدینگ‌ها و سایر شرکت‌های سرمایه‌گذاری نباشند؛ زیرا قوانین و مقررات و راهبری شرکتی متفاوتی دارند.
  ۳. داده‌های مربوط به متغیرهای پژوهش در دسترس باشد.
- با توجه به محدودیت‌های فوق، از میان تمامی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، تعداد ۲۲۵ شرکت به مدت ۱۱ سال به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند.
- به پیروی از پژوهش‌های پیشین، جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش با استفاده از نرم‌افزارهای تدبیر پرداز و رهاورد نوین و سایت‌های اینترنتی مدیریت پژوهش و سازمان بورس اوراق بهادار و سیستم‌های جامع اطلاع‌رسانی ناشران (کدال

و فیپ ایران) صورت پذیرفت. همچنین برای گردآوری داده‌های مربوط به خشک‌سالی از داده‌هایی که به‌صورت سالانه توسط مرکز ملی خشک‌سالی و مدیریت بحران ایران تهیه می‌شود استفاده شده است. این داده‌ها ضمن مکاتبه با مسئولین مربوطه، در قالب فایل اکسل دریافت شده و در تجزیه و تحلیل‌ها مورد استفاده قرار گرفته است. در ضمن، برای انجام محاسبات و تجزیه و تحلیل داده‌ها، به‌منظور واکاوی اطلاعات، از نرم‌افزارهای ایویوز و اکسل استفاده شد؛ به این صورت که داده‌ها در اکسل طبقه‌بندی و برای تخمین مدل، از ایویوز استفاده شد.

متغیرهای پژوهش

متغیرهای وابسته

عملکرد مالی (Financial Performance): بر اساس ادبیات قبلی، شاخص‌های زیادی برای اندازه‌گیری عملکرد مالی شرکت وجود دارد؛ اما رایج‌ترین شاخص‌های مورد استفاده را می‌توان به دو دسته اصلی نسبت‌های مالی و نسبت‌های ارزش بازار تقسیم کرد (هوانگ، دانگ، تران، وو و فام^۱، ۲۰۱۹). در این مطالعه، ما برای ارزیابی عملکرد مالی شرکت‌ها بر بازه کل دارایی‌ها^۲ و بازده حقوق صاحبان سهام^۳ تکیه می‌کنیم. این معیارها محبوب‌ترین و بیشترین موارد استفاده شده توسط محققان هستند (چو و همکاران، ۲۰۱۹؛ رشید^۴، ۲۰۲۰؛ لاهول، برونا و بن‌زائد^۵، ۲۰۲۰؛ رمضان و همکاران، ۲۰۲۱؛ لیو و همکاران، ۲۰۲۱).

متغیر مستقل

مسئولیت اجتماعی شرکتی (CSR): برای سنجش مسئولیت اجتماعی شرکتی از ترکیب شاخص کی‌ال‌دی^۶ استفاده می‌شود. در این پژوهش برای سنجش مسئولیت اجتماعی شرکتی از چهار معیار شاخص کی‌ال‌دی شامل ویژگی‌های محصولات شرکت، محیط‌زیست، مشارکت اجتماعی و روابط کارکنان استفاده می‌کنیم که هر معیار دو سو دارد؛ یک سو، نقاط قوت و دیگری نقاط ضعف. برای امتیازدهی به نقاط قوت و ضعف، از اطلاعات موجود در یادداشت‌های توضیحی پیوست صورت‌های مالی و گزارش‌های هیئت‌مدیره شرکت‌ها استفاده می‌شود. در نهایت «جمع نقاط قوت تقسیم بر تعداد نقاط قوت» از «جمع نقاط ضعف تقسیم بر تعداد نقاط ضعف» کسر خواهد شد تا برای هر شرکت معیاری جهت مسئولیت اجتماعی شرکتی به‌دست آید (فروغی، امیری و جوانمرد، ۱۳۹۷).

متغیر تعدیلگر

خشک‌سالی (SPI): با توجه به مطالعات و ادبیات پیشین مرتبط با خشک‌سالی در رشته‌های دیگر شاخص‌های زیادی برای اندازه‌گیری متغیر خشک‌سالی وجود دارد که در این پژوهش، از «شاخص استاندارد شده بارش (اس‌پی‌آی)^۷» استفاده

1. Hoang, Dang, Tran, Vu & Pham

2. ROA

3. ROE

4. Rashid

5. Lahouel, Bruna & Ben Zaied

6. KLD

7. The Standard Precipitation Index (SPI)

خواهیم کرد (داس، جها و کومار^۱، ۲۰۲۰؛ لی و همکاران^۲، ۲۰۲۰؛ سرلک، خداکرمی، حصارزاده، نظری و تقی-مولا^۳، ۲۰۲۳). داده‌های این شاخص از طریق اطلاعات موجود در مرکز ملی خشکسالی و مدیریت بحران ایران تهیه شده است. برای اندازه‌گیری شاخص اس‌پی‌آی بر اساس تفاوت میزان بارندگی از میانگین برای یک مقیاس زمانی معین و سپس تقسیم آن بر انحراف استاندارد محاسبه انجام می‌شود. از این رو، هر چه اعداد برای شاخص اس‌پی‌آی منفی‌تر باشد، به معنای آن است که سطح خشکسالی در جامعه محلی شدیدتر است.

متغیرهای کنترلی

اندازه شرکت (SIZE): لگاریتم طبیعی کل دارایی‌های شرکت. مطالعات قبلی نشان داده‌اند که این متغیر می‌تواند اثر قابل توجهی بر عملکرد مالی بگذارد (فروغی و همکاران، ۱۳۹۶؛ چو، چونگ و یانگ^۴، ۲۰۱۹؛ هال و روتنبرگ^۵، ۲۰۰۸؛ آچور و بوکاتایا، ۲۰۲۱).

اهرم مالی شرکت (LEV): نسبت کل بدهی‌های شرکت به کل دارایی‌های شرکت. بر اساس پژوهش‌های پیشین اثر این متغیر روی عملکرد مالی مستند شده است (فروغی و همکاران، ۱۳۹۶؛ چو و همکاران، ۲۰۱۹؛ هال و روتنبرگ، ۲۰۰۸؛ آچور و بوکاتایا، ۲۰۲۱).

سن شرکت (AGE): لگاریتم طبیعی تعداد سال‌های فعالیت شرکت در بورس اوراق بهادار تهران (مشایخ، پارسایی و کرانی، ۱۴۰۰).

جریان‌های نقدی عملیاتی (CF): لگاریتم طبیعی جریان‌های نقدی ناشی از فعالیت‌های عملیاتی شرکت (چو و همکاران، ۲۰۱۹).

انحراف استاندارد بازده سهام (Vol): انحراف معیار بازده ماهانه سهام شرکت در بازار بورس با استفاده از فرمول انحراف معیار (چو و همکاران، ۲۰۱۹).

مدل‌های پژوهش

برای آزمون فرضیه‌ها، در این مطالعه از دو مدل رگرسیون استفاده می‌شود که مدل اول برای بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی و مدل دوم برای بررسی تأثیر خشکسالی بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی است. این مدل با مطالعات اخیر انجام شده توسط دخلی (۲۰۲۱) سازگار است که روابط مستقیم بین متغیرهای وابسته و مستقل را بررسی می‌کند. مدل‌های مورد استفاده در این مطالعه به شرح زیر است:

$$FP_{it} = \beta_0 + \beta_1 CSR_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 AGE_{it} + \beta_5 CF_{it} + \beta_6 VOL_{it} + \beta_7 Industry_{it} + \beta_8 Year_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{مدل الف}$$

1. Das, Jha & Kumar
2. Li et al.
3. Sarlak, Khodakarami, Hesarzadeh, Nazari & Taghimolla
4. Cho, Chung & Young
5. Hull & Rothenberg

برای آزمون فرضیه نخست از مدل الف استفاده می‌شود و اگر ضریب β_1 معنادار باشد، فرضیه نخست تأیید می‌شود.

$$FP_{it} = \beta_0 + \beta_1 CSR_{it} + \beta_2 SPI_{it} + \beta_3 CSR \times SPI_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 AGE_{it} + \beta_7 CF_{it} + \beta_8 VOL_{it} + \beta_9 Industry_{it} + \beta_{10} Year_{it} - \varepsilon_{it} \quad (\text{مدل ب})$$

به‌منظور آزمون فرضیه دوم نیز از مدل ب استفاده می‌شود و اگر ضریب β_3 که ضریب متغیر تعاملی است، معنادار

باشد، فرضیه دوم تأیید می‌شود. شایان ذکر است که در هر دو مدل اثرهای ثابت صنایع و سال‌ها کنترل شده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

به‌منظور تجزیه و تحلیل کردن نتایج از دو دسته آمار توصیفی و استنباطی استفاده می‌شود. آمار توصیفی پراکندگی و وضعیت متغیرهای موجود در پژوهش را ارائه می‌دهد که از جمله این داده‌ها می‌توان به میانگین، میانه، حداکثر، حداقل و... را نام برد. در بخش آمار استنباطی نیز مدل‌های رگرسیونی و نحوه آزمون فرضیه‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

در جدول ۱، آماره‌های توصیفی که با مدل‌های رگرسیونی مرتبط است، نشان داده شده است. شاخص‌ها در این جدول به دو دسته شاخص‌های مرکزی و شاخص‌های پراکندگی قابل تقسیم هستند. شاخص‌های مرکزی آن دسته از شاخص‌های یک توزیع آماری‌اند که ویژگی داده‌ها را نسبت به مرکز توزیع داده نشان می‌دهند.

جدول ۱. آمار توصیفی متغیرها

نام متغیر	نماد	میانگین	میانه	حداکثر	حداقل	انحراف معیار	چولگی	کشی‌دگی
بازده کل دارایی‌های شرکت	ROA	۰/۱۴۷۰۵۲	۰/۱۲۱۵۶۹	۰/۸۳۰۳۴۶	-۰/۵۴۰۴۴	۰/۱۵۴۱۹۵	۰/۵۹۵۲۷	۴/۱۴۶۰۰۱
بازده حقوق صاحبان سهام	ROE	۰/۲۳۴۳۶۶	۰/۲۸۹۸۵۱	۷/۹۴۵۹۴۷	-۷۲/۶۹۵۶۲	۱/۸۶۱۳۶۴	-۳/۱۶۵۷	۱۱۱۳/۸۳۰
مسئولیت اجتماعی شرکتی	CSR	۰/۰۷۹۲۹۳	-/۰۰۰	۰/۷۵۰	-۰/۵	۰/۲۱۹۰۳۱	۰/۳۵۳۵۳۵	۲/۷۲۴۲۰۱
شاخص خشک‌سالی (اس‌پی‌آی)	SPI	-۰/۳۲۴۵۹۷	-۰/۲۵۰۸۵۴	۱/۸۵۲۷۸۷	-۴/۱۰۴۲۲۳	۰/۸۲۳۱۴۰	-۰/۴۰۴۳۲۵	۳/۷۳۳۸۵۳
اندازه شرکت	SIZE	۱۴/۷۱۹۸۲	۱۴/۴۹۶۹۵	۱۸/۲۱۶۱۷	۱۲/۱۹۸۲۹	۱/۶۱۰۹۹۳	۰/۵۳۵۵۱۵	۲/۵۸۷۳۰۴
اهرم مالی شرکت	LEV	۰/۵۳۵۲۳۰	۰/۵۴۲۵۰۹	۰/۸۷۸۴۱۳	۰/۱۷۴۳۶۹	۰/۲۰۱۴۴۱	-۰/۱۱۷۶	۲/۰۷۸۷۲۲
جریان‌های نقدی عملیاتی	CF	۱۲/۳۳۵۸۳	۱۲/۲۳۳۸۶	۱۹/۸۱۴۳۰	۴/۴۳۰۸۱۷	۲/۱۵۸۸۹۸	۰/۲۵۱۶۱۱	۳/۳۷۴۴۶۷
سن شرکت	AGE	۲/۷۹۴۹۵۰	۲/۸۳۳۲۱۳	۳/۶۸۸۸۷۹	۱/۶۰۹۴۳۸	۰/۵۱۸۱۶۸	-۰/۴۴۵۶۷۱	۲/۸۷۶۰۰۶
انحراف استاندارد بازده ماهانه سهام	VOL	۰/۱۶۹۹۶۹	۰/۱۵۷۲۰۸	۰/۳۴۵۸۵۸	۰/۰۵۰۵۸۹	۰/۰۸۲۲۸۶	۰/۵۴۰۷۳۸	۲/۴۱۵۶۳۸

از جمله این شاخص‌ها میانگین و میانه هستند. برای مثال میزان میانگین برای متغیر بازده کل دارایی‌های شرکت، برابر با ۰/۱۴۷ است و به این معناست که اکثر داده‌ها حول این مقدار متمرکزند. میانه متغیر بازده حقوق صاحبان سهام نیز با مقدار ۰/۲۸۹ نشان می‌دهد که نیمی از داده‌ها از این مقدار بیشتر و نیمی از این مقدار کمتر هستند. شاخص‌های پراکندگی نیز همچون انحراف معیار و کشیدگی و چولگی هستند که میزان پراکندگی داده را نسبت به شاخص‌های مرکزی نشان می‌دهند. یکی از بااهمیت‌ترین شاخص‌های پراکندگی انحراف معیار بوده که میزان انحراف داده‌ها از میانگین را اندازه می‌گیرد. هر چه قدر میزان انحراف معیار بیشتر باشد، نشان می‌دهد که داده‌ها پراکندگی بیشتری دارند. میانگین آماره‌های بازده حقوق صاحبان سهام با مقدار ۰/۲۳۴ با پژوهش دخلی (۲۰۲۱) با مقدار ۰/۲۳۳ قابل مقایسه است. میانگین آماره اندازه شرکت نیز با مقدار ۱۴/۷۱۹ نیز با پژوهش چاکرون و همکاران^۱ (۲۰۱۹) با مقدار ۱۳/۹۱۳ قابل مقایسه است. میانگین آماره اس‌پی‌آی (متغیر خشک‌سالی) با مقدار ۰/۳۲۴ - نیز نشانگر این مطلب است که ایران در طی سال‌های این پژوهش (۱۳۹۰ تا ۱۴۰۰) درگیر خشک‌سالی نسبتاً شدید بوده است و این مطلب اهمیت بررسی این پژوهش و این متغیر را بیش از پیش برجسته می‌کند.

آمار استنباطی

از آنجایی که در این پژوهش نمونه ما از میان صنایع مختلف و دوره‌های زمانی مختلف انتخاب شده است و شرکت‌ها اندازه‌ها و ویژگی‌های مختلفی دارند، پس داده‌های پژوهش از نوع ترکیبی است. در پژوهش‌های حسابداری عموماً برای برآورد مدل رگرسیون در ساختار ترکیبی اثرات تغیر در دو بعد زمان و مقاطع از طریق وارد کردن متغیرهای مجازی کنترل می‌شود. بدین منظور از متغیرهایی با عنوان متغیرهای مجازی سال و صنعت استفاده شده است. نکته حائز اهمیت اینجاست که با کنترل کردن اثرات سال و صنعت در مدل نیازی به انجام آزمون‌های انتخاب الگو همچون چاو، بروش - پاگان و هاسمن نیست و با وارد شدن متغیرهای سال و صنعت به مدل، مدل از روش اثرهای مقید (پولد) برآورد شد. در ضمن، به منظور بررسی وجود هم خطی میان متغیرها از آزمون عامل تورم واریانس^۲ استفاده شد. نتایج این آزمون نشان داد که هم خطی قابل توجهی میان متغیرهای توضیحی وجود ندارد. همچنین در بررسی فرض‌های کلاسیک در روش داده‌های ترکیبی به دلیل پیچیدگی کار بررسی فرض‌ها، بهتر است از خطاهای استاندارد مقاوم بهره گرفت. خطاهای استاندارد مقاوم باعث می‌شوند که مدل در مقابل مشکلاتی چون ناهمسانی واریانس و خودهم‌بستگی بین خطاها مقاوم شود تا بتوانیم به نتایجی که از مدل حاصل می‌شود اتکای بیشتری کنیم (پترسن، ۲۰۰۹؛ بنی مهد و همکاران، ۱۳۹۵).

آزمون فرضیه اول پژوهش

فرضیه اول بیان می‌دارد که بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی (با دو شاخص بازده کل دارایی‌های شرکت و بازده حقوق صاحبان سهام) رابطه معناداری وجود دارد. نتایج آزمون فرضیه اول در جداول زیر نشان داده شده است.

جدول ۲. آزمون فرضیه اول پژوهش با استفاده از شاخص بازده دارایی‌ها (ROA)

متغیر وابسته: بازده کل دارایی‌های شرکت تعداد مشاهدات: ۲۴۷۲					
$FP_{it}(ROA) = \beta_0 + \beta_1 CSR_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 AGE_{it} + \beta_5 CF_{it} + \beta_6 VOL_{it} + \beta_7 Industry_{it} + \beta_8 Year_{it} + \varepsilon_{it}$					
نام متغیر	نماد	ضرایب رگرسیون	خطای استاندارد	آماره t	احتمال آماره t
مسئولیت اجتماعی شرکتی	CSR	۰/۰۲۶۸	۰/۰۰۶۸	۳/۹۰۶۶	۰/۰۰۰۱
سن شرکت	AGE	-۰/۰۲۲۹	۰/۰۰۳۷	-۶/۱۹۰۹	۰/۰۰۰۰
جریان‌های نقدی عملیاتی	CF	۰/۰۲۴۶	۰/۰۰۱۲	۱۹/۱۹۳۳	۰/۰۰۰۰
اهرم مالی شرکت	LEV	-۰/۳۸۱۹	۰/۰۰۸۳	-۴۵/۹۰۵۶	۰/۰۰۰۰
اندازه شرکت	SIZE	-۰/۰۱۹۶	۰/۰۰۱۸	-۱۰/۴۲۴۹	۰/۰۰۰۰
انحراف استاندارد بازده ماهانه سهام	VOL	-۰/۰۵۰۰	۰/۰۲۲۲	-۲/۲۵۲۷	۰/۰۲۴۴
عرض از مبدأ	C	۰/۴۵۶۳	۰/۰۲۶۱	۱۷/۴۴۹۱	۰/۰۰۰۰
سال و صنعت	YEAR & INDUSTRY	کنترل شد			
	آماره F	۱۵۵/۲۳۵			
	احتمال آماره F	۰/۰۰۰			
	ضریب تعیین	۰/۶۹۰			
	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۶۸۵			

جدول ۳. آزمون فرضیه اول پژوهش با استفاده از شاخص بازده حقوق صاحبان سهام (ROE)

متغیر وابسته: بازده حقوق صاحبان سهام تعداد مشاهدات: ۲۴۷۲					
$FP_{it}(ROE) = \beta_0 + \beta_1 CSR_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 AGE_{it} + \beta_5 CF_{it} + \beta_6 VOL_{it} + \beta_7 Industry_{it} + \beta_8 Year_{it} + \varepsilon_{it}$					
نام متغیر	نماد	ضرایب رگرسیون	خطای استاندارد	آماره t	احتمال آماره t
مسئولیت اجتماعی شرکتی	CSR	۰/۰۸۰۰	۰/۰۱۴۷	۵/۴۱۷۰	۰/۰۰۰۰
سن شرکت	AGE	-۰/۰۴۷۵	۰/۰۰۷۷	-۶/۱۷۲۰	۰/۰۰۰۰
جریان‌های نقدی عملیاتی	CF	۰/۰۴۶۸	۰/۰۰۲۷	۱۷/۲۱۵۲	۰/۰۰۰۰
اهرم مالی شرکت	LEV	-۰/۱۶۵۱	۰/۰۱۸۲	-۹/۰۶۲۲	۰/۰۰۰۰
اندازه شرکت	SIZE	-۰/۰۳۷۶	۰/۰۰۳۸	-۹/۸۶۵۳	۰/۰۰۰۰
انحراف استاندارد بازده ماهانه سهام	VOL	-۰/۰۶۲۰	۰/۰۴۶۸	-۱/۳۲۵۶	۰/۱۸۵۱
عرض از مبدأ	C	۰/۵۸۲۱	۰/۰۵۵۰	۱۰/۵۷۷۵	۰/۰۰۰۰
سال و صنعت	YEAR&INDUSTRY	کنترل شد			
	آماره F	۷۸/۹۵۲۴			
	احتمال آماره F	۰/۰۰۰۰			
	ضریب تعیین	۰/۵۳۱۴			
	ضریب تعیین تعدیل شده	۰/۵۲۴۷			

با توجه به سطح معناداری آماره F مشخص می‌شود که مدل اول برای هر دو شاخص در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار است. نتایج مربوط به ضریب تعیین نیز بدین معنا است که در شاخص بازده کل دارایی‌های شرکت ۶۹ درصد تغییرات ایجاد شده در متغیر وابسته مدل، از طریق متغیر مستقل توضیح داده می‌شود و این مقدار برای شاخص دوم ۵۳ درصد است. نتایج برآورد مدل با استفاده از شاخص بازده دارایی‌ها، بیانگر این است که ضریب رگرسیون برای مسئولیت اجتماعی شرکتی مقدار ۰/۰۲۶۸ است و مقدار احتمال آماره t، ۰/۰۰۰۱ است. همچنین، برای شاخص دوم، یعنی بازده حقوق صاحبان سهام، ضریب رگرسیون و مقدار احتمال آماره t، به ترتیب ۰/۰۸۰۰ و ۰/۰۰۰۰ است؛ بنابراین نتایج هر دو جدول بیانگر این است که مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی (هر دو شاخص بازده دارایی‌ها و بازده حقوق صاحبان سهام) تأثیر مثبت و معناداری دارد.

جدول‌های ۴ و ۵ نتایج آزمون فرضیه دوم را نشان می‌دهند.

جدول ۴. آزمون فرضیه دوم پژوهش با استفاده از شاخص بازده دارایی‌ها (ROA)

متغیر وابسته: بازده کل دارایی‌های شرکت تعداد مشاهدات: ۲۴۷۲					
$FP_{it} = \beta_0 + \beta_1 CSR_{it} + \beta_2 SPI_{it} + \beta_3 CSR \times SPI_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 AGE_{it} + \beta_7 CF_{it} + \beta_8 VOL_{it} + \beta_9 Industry_{it} + \beta_{10} Year_{it} - \varepsilon_{it}$					
احتمال آماره t	آماره t	خطای استاندارد	ضرایب رگرسیون	نماد	نام متغیر
۰/۰۰۳۷	۲/۹۰۲۱	۰/۰۰۷۲	۰/۰۲۰۹	CSR	مسئولیت اجتماعی شرکتی
۰/۰۳۰۲	۲/۱۶۸۳	۰/۰۰۲۷	۰/۰۰۶۰	SPI	شاخص خشک‌سالی (اس‌پی‌آی)
۰/۰۱۵۱	-۲/۴۳۲۲	۰/۰۰۷۳	-۰/۰۱۷۸	CSR*SPI	متغیر تعاملی
۰/۰۰۰۰	-۱۰/۴۴۲۶	۰/۰۰۱۸	-۰/۰۱۹۶	SIZE	اندازه شرکت
۰/۰۰۰۰	-۴۵/۹۶۳۱	۰/۰۰۸۳	-۰/۳۸۲۰	LEV	اهرم مالی شرکت
۰/۰۰۰۰	-۶/۰۳۹۷	۰/۰۰۳۷	-۰/۰۲۲۳	AGE	سن شرکت
۰/۰۴۵۱	-۲/۰۰۴۷	۰/۰۲۲۲	-۰/۰۴۴۶	VOL	انحراف استاندارد بازده ماهانه سهام
۰/۰۰۰۰	۱۹/۲۲۰	۰/۰۰۱۲	۰/۰۲۴۷	CF	جریان‌های نقدی عملیاتی
۰/۰۰۰۰	۱۷/۴۰۹۵	۰/۰۲۶۳	۰/۴۵۸۸	C	عرض از مبدأ
کنترل شد				YEAR&INDUSTRY	سال و صنعت
۱۴۷/۴۴۳				آماره F	
۰/۰۰۰۰				احتمال آماره F	
۰/۶۹۱۴				ضریب تعیین	
۰/۶۸۶۷				ضریب تعیین تعدیل شده	

جدول ۵. آزمون فرضیه دوم پژوهش با استفاده از شاخص بازده حقوق صاحبان سهام (ROE)

متغیر وابسته: بازده حقوق صاحبان سهام تعداد مشاهدات: ۲۴۷۲					
$FP_{it} = \beta_0 + \beta_1 CSR_{it} + \beta_2 SPI_{it} + \beta_3 CSR \times SPI_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 LEV_{it} + \beta_6 AGE_{it} + \beta_7 CF_{it} + \beta_8 VOL_{it} + \beta_9 Industry_{it} + \beta_{10} Year_{it} - \varepsilon_{it}$					
نام متغیر	نماد	ضرایب رگرسیون	خطای استاندارد	آماره t	احتمال آماره t
مسئولیت اجتماعی شرکتی	CSR	۰/۰۶۳۲	۰/۰۱۵۲	۴/۱۴۷۳	۰/۰۰۰۰
شاخص خشک‌سالی (اس‌پی‌آی)	SPI	۰/۰۱۷۸	۰/۰۰۵۸	۳/۰۴۵۴	۰/۰۰۲۳
متغیر تعاملی	CSR*SPI	-۰/۰۴۷۹	۰/۰۱۵۵	-۳/۰۸۸۶	۰/۰۰۲۰
اندازه شرکت	SIZE	-۰/۰۳۷۷	۰/۰۰۳۷	-۹/۹۹۱۰	۰/۰۰۰۰
اهرم مالی شرکت	LEV	-۰/۱۶۵۳	۰/۰۱۸۰	-۹/۱۳۸۶	۰/۰۰۰۰
سن شرکت	AGE	-۰/۰۴۶۴	۰/۰۰۷۶	-۶/۰۷۹۴	۰/۰۰۰۰
انحراف استاندارد بازده ماهانه سهام	VOL	-۰/۰۴۶۶	۰/۰۴۶۴	-۱/۰۰۴۰	۰/۳۱۵۵
جریان‌های نقدی عملیاتی	CF	۰/۰۴۷۰	۰/۰۰۲۶	-۱۷/۴۸۷۵	۰/۰۰۰۰
عرض از مبدأ	C	۰/۵۹۴۳	۰/۰۵۴۸	۱۰/۸۴۳۰	۰/۰۰۰۰
سال و صنعت	YEAR&INDUSTRY		کنترل شد		
	آماره F		۷۵/۷۲۸۹		
	احتمال آماره F		۰/۰۰۰۰		
	ضریب تعیین		۰/۵۳۵۱		
	ضریب تعیین تعدیل شده		۰/۵۲۸۰		

با مشاهده جدول‌های ۴ و ۵ نتایج زیر استنباط می‌شود. با توجه به سطح معناداری آماره F مشخص می‌شود که مدل دوم برای هر دو شاخص در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار است. نتایج مربوط به ضریب تعیین نیز بدین معناست که در شاخص بازده کل دارایی‌های شرکت ۶۹ درصد تغییرات ایجاد شده در متغیر وابسته مدل، از طریق متغیر مستقل توضیح داده می‌شود و این مقدار برای شاخص دوم ۵۳ درصد است. برای آزمون اثر تعدیلگر خشک‌سالی بر رابطه میان مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی باید به ضریب β_3 (متغیر تعاملی) توجه کنیم. اگر این ضریب برای متغیر تعاملی معنادار باشد، فرضیه دوم پژوهش تأیید می‌شود. با توجه به جداول بالا، مشاهده می‌کنیم که ضریب این متغیر برای دو شاخص به ترتیب برابر $-۰/۰۱۷۸$ و $-۰/۰۴۷۹$ و در سطح ۵ درصد معنادار است. همان گونه که مشاهده می‌شود علامت ضریب رگرسیون برای هر دو منفی است. در وهله اول، ممکن است این‌طور استنباط شود که چون رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی یک رابطه مثبت و ضریب متغیر تعاملی منفی بوده است، پس خشک‌سالی رابطه اصلی را تضعیف کرده است. اما این تفسیر به دلیل زیر در پژوهش حاضر مصداق ندارد. در واقع، از آنجایی که متغیر خشک‌سالی (شاخص اس‌پی‌آی) خودش یک شاخص معکوس است (هرچه این شاخص منفی‌تر شود خشک‌سالی شدیدتر و هرچه

مثبت‌تر شود خشک‌سالی کمتر است)، تفسیر متغیر تعاملی نیز متفاوت و در عمل برعکس خواهد بود. در واقع منفی بودن ضریب متغیر تعاملی در پژوهش حاضر بیانگر این است که خشک‌سالی تأثیر مثبت مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی را تقویت می‌کند.

جمع‌بندی و تفسیر نتایج

فرضیه اول پژوهش حاضر تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را در یک دوره ۱۱ ساله بررسی کرد. مطابق با مبانی نظری، در این رابطه سه دیدگاه وجود دارد. برخی مطالعات وجود رابطه مثبت، برخی وجود رابطه منفی و برخی دیگر، نفی هر گونه رابطه‌ای را میان این دو متغیر گزارش کرده‌اند. نتایج پژوهش حاضر بیان می‌کند که مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی تأثیر مثبتی دارد. این نتیجه با هر دو شاخص بازده دارایی‌ها و بازده حقوق صاحبان سهام تأیید شد و در واقع فرضیه اول پژوهش به تأیید رسید. این نتیجه از طرفداران نظریه ذی‌نفعان حمایت می‌کند که میان مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی، رابطه‌ای مثبت و معنادار را متصور می‌شوند. نتایج این فرضیه با یافته‌های پژوهش‌های (لانگ، لی، وو و سانگ^۱، ۲۰۲۰؛ نگوین، ۲۰۱۸؛ اوکافور و همکاران، ۲۰۲۱؛ تانگ‌گیسالو و همکاران، ۲۰۲۰؛ شبیر، شریف، یوسف، سلمان و حافظ^۲، ۲۰۱۸) تطابق دارد، به این صورت که مشارکت در فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی، شهرت شرکت و رضایت و وفاداری مشتری را افزایش می‌دهد که می‌تواند در نهایت به تأثیر مثبت بر عملکرد مالی شرکت منجر شود (تانگ‌گیسالو و همکاران، ۲۰۲۰؛ گراسمان، ۲۰۲۱)؛ بنابراین، یک شرکت با مسئولیت اجتماعی شرکتی خوب، می‌تواند مزیت رقابتی بیشتری در بازارهای سرمایه به دست آورد (میلر و همکاران، ۲۰۲۰؛ لیو و همکاران، ۲۰۲۱؛ کیم و همکاران، ۲۰۱۸؛ فرانکو و همکاران، ۲۰۲۰). بقا و موفقیت شرکت به توانایی مدیران آن در ایجاد رضایت برای ذی‌نفعان بستگی دارد. شرکت‌هایی که رابطه مثبتی با سهام‌داران برقرار می‌کنند، مزیت رقابتی به دست می‌آورند (کیم و همکاران، ۲۰۱۸؛ لو و همکاران، ۲۰۲۱). طبق این نظریه، ذی‌نفعان تمایل دارند به استراتژی‌های مناسب برای مسئولیت اجتماعی شرکتی پاداش دهند؛ در نتیجه با اجازه دادن به شرکت‌ها برای ایجاد روابط قوی با سهام‌داران، بر عملکرد مالی شرکت تأثیر مثبت می‌گذارند. از جمله اقداماتی که ذی‌نفعان در این مورد می‌توانند انجام دهند، اعطای سرمایه و منابع مالی بیشتر به شرکت است (فرانکو و همکاران، ۲۰۲۰؛ گراسمن، ۲۰۲۱). همچنین سرمایه‌گذاری در پروژه‌های اجتماعی به شرکت‌ها کمک می‌کند تا تصویر و شهرت خوبی برای نام تجاری‌شان ایجاد کنند و چندین اعتباردهنده و سرمایه‌گذار جذب کنند (علی و همکاران، ۲۰۲۰؛ اسلام و همکاران، ۲۰۲۱؛ بارت و سالومون، ۲۰۰۶). در ضمن، شرکت‌هایی که مسئولیت اجتماعی شرکتی خود را به خوبی انجام می‌دهند، نسبت به هم‌تایان خود ریسک کمتری دارند (باچا و همکاران، ۲۰۲۱؛ مک‌گوایر و همکاران، ۱۹۸۸). نتایج پژوهش حاضر، نتایجی را که آچور و بوکاتایا (۲۰۲۱) گزارش کرده است، تأیید می‌کند. آن‌ها وجود رابطه مثبت و معنادار بین امتیاز مسئولیت اجتماعی شرکتی و بازده کل دارایی‌های شرکت در شرکت‌های فرانسوی را نشان داده‌اند.

فرضیه دوم پژوهش حاضر تأثیر خشک‌سالی بر رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی در شرکت‌های

1. Long, Li, Wu & Song

2. Shabbir, Shariff, Yusof, Salman & Hafeez

پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران را در یک دوره ۱۱ ساله بررسی می‌کند. با توجه به نتایج آزمون فرضیه دوم، مشاهده شد که مدل دوم برای هر دو شاخص معنادار است؛ همچنین متغیر تعدیلگر که همان خشک‌سالی است و در متغیر تعاملی خود را بروز می‌دهد نیز، معنادار است. همان‌گونه که مشاهده شد، علامت ضریب رگرسیون برای متغیر تعاملی منفی است؛ ولی از آنجایی که شاخص خشک‌سالی در این پژوهش، خود شاخصی معکوس است، می‌توان گفت که تفسیر متغیر تعاملی خلاف علامت آن بوده و خشک‌سالی تأثیر مثبت مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی را تقویت می‌کند؛ بنابراین، فرضیه دوم پژوهش نیز تأیید می‌شود. می‌توان بیان کرد که نتیجه به‌دست‌آمده، بدین خاطر است که شرکت‌هایی که در مناطق تحت‌تأثیر خشک‌سالی فعالیت می‌کنند، با چالش‌های منحصربه‌فرد و خطرهای شدید مرتبط با کمبود آب، کاهش منابع و تخریب محیط‌زیست مواجهند، این شرکت‌ها با درگیر شدن در شیوه‌های مسئولیت اجتماعی که به این مسائل خاص می‌پردازند (مانند طرح‌های حفاظت از آب، مدیریت منابع پایدار و برنامه‌های حمایتی مرتبط با جامعه)، سعی کرده‌اند به‌طور مؤثر، اثرهای نامطلوب خشک‌سالی را بر عملیات خود کاهش دهند و از شکل‌گیری دیدگاه منفی (نشئت‌گرفته از شرایط خشک‌سالی) به عملکرد شرکت جلوگیری کنند. این رویکرد، نه تنها پایداری زیست‌محیطی و اجتماعی آن‌ها را افزایش داده است، بلکه انعطاف‌پذیری و توانایی آن‌ها را برای انطباق با شرایط چالش‌برانگیز آب‌وهوایی تقویت کرده و موجب شده است که تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی در بین شرکت‌های متأثر از خشک‌سالی قوی‌تر باشد. علاوه‌براین، بافت اجتماعی - اقتصادی گسترده‌تر حاکم بر اطراف مناطق تحت‌تأثیر خشک‌سالی، اغلب بر اهمیت شیوه‌های تجاری مسئولانه و پایدار تأکید می‌کند. در این مناطق، معمولاً ذی‌نفعان، از جمله مشتریان، سرمایه‌گذاران و نهادهای نظارتی، به‌طور فزاینده‌ای خواهان رفتار اخلاقی و مسئولیت‌پذیر اجتماعی از شرکت‌ها هستند؛ بنابراین، می‌توان استدلال کرد که احتمالاً شرکت‌های ایرانی در مواجهه با خشک‌سالی، ابتکارات مرتبط با مسئولیت اجتماعی شرکتی را در اولویت قرار داده‌اند و از این طریق خود را با این انتظارات اجتماعی هماهنگ کرده‌اند و مسئولیت‌های شهروندی شرکتی خود را به‌خوبی انجام داده‌اند. این هم‌سویی، احتمالاً به امید کسب مشروعیت، رقابت و دوام بلندمدت آن‌ها صورت‌گرفته است تا شرکت‌ها بنابر تعهدهایی که در قبال عموم بر عهده می‌گیرند، در آینده از طریق سرمایه اجتماعی که کسب کرده‌اند، بتوانند سهم بیشتری از بازار را در دست بگیرند و این‌گونه کمبود بازده در دوران خشک‌سالی را جبران کنند. در این وضعیت، عموماً شرکت‌ها با دست زدن به اعمالی در راستای برنامه‌های مقابله با خشک‌سالی، می‌توانند نظر کارکنان بومی و مردم منطقه خود را به نیت‌های خیرخواهانه و عام‌المنفعه جلب کنند و خود را هم‌سو و همراه با تأملات و تأثرات عموم نشان دهند و این‌گونه برند خود را در افکار عموم اشاعه دهند. حال چنانچه شرکت‌ها، بدون توجه به خشک‌سالی و اهمیت مسئولیت اجتماعی شرکتی، تنها در پی افزایش سود و بازده برابند افکار عمومی باشند، رفته‌رفته عملکرد آن‌ها تحت شعاع قرار می‌گیرد و این نارضایتی بر رضایت افراد بومی، به‌خصوص کارکنان شرکت‌ها تأثیر چشمگیری می‌گذارد و افزایش نارضایتی نیز تأثیر سوء خود را بر عملکرد شرکت‌ها خواهد گذاشت. در این شرایط، قوی‌تر بودن تأثیر مثبت مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی، در بین شرکت‌های متأثر از خشک‌سالی موضوعی دور از انتظار نیست و توسط پژوهش حاضر نیز تأیید می‌شود.

پیشنهاد‌های پژوهش

الف) پژوهش حاضر پیامد مهمی برای شرکت‌هایی دارد که در مناطق تحت‌تأثیر خشک‌سالی فعالیت می‌کنند. یافته‌های پژوهش اهمیت مسئولیت اجتماعی شرکتی را برای شرکت‌هایی نشان می‌دهد که با چالش‌های منحصربه‌فرد و خطرهای شدید مرتبط با خشک‌سالی مواجه‌اند. این شرکت‌ها می‌توانند از مشارکت در فعالیت‌های مسئولانه اجتماعی و زیست‌محیطی بهره‌مند شوند. در واقع، این شرکت‌ها با اجرای طرح‌هایی مانند حفاظت از منابع آبی، مدیریت منابع پایدار و برنامه‌های حمایتی جامعه، می‌توانند اثرهای نامطلوب خشک‌سالی را بر عملیات خود کاهش دهند. نتایج نشان می‌دهد که چنین تلاش‌هایی از سوی شرکت‌های متأثر شده از خشک‌سالی، می‌تواند به تأثیرگذاری بیشتر مسئولیت اجتماعی شرکتی بر عملکرد مالی منجر شود؛ زیرا از شکل‌گیری یک دید منفی در بین ذی‌نفعان پیرامون عملکرد این شرکت‌ها جلوگیری می‌کند.

ب) یافته‌های پژوهش بینش‌های ارزشمندی را نیز برای سرمایه‌گذاران و تحلیلگران مالی در ارزیابی رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکتی و عملکرد مالی، به‌ویژه در مناطق تحت‌تأثیر خشک‌سالی ارائه می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد که شرکت‌هایی با مسئولیت اجتماعی شرکتی قوی، عملکرد مالی بهتری دارند و این رابطه مثبت هنگام مواجهه با چالش‌های ناشی از خشک‌سالی، شدت بیشتری دارد. این اطلاعات می‌تواند برای سرمایه‌گذاران و تحلیلگران، هنگام تصمیم‌گیری در خصوص سرمایه‌گذاری مفید باشد.

ج) پژوهش حاضر نشان می‌دهد که شرکت‌های متأثر از خشک‌سالی می‌توانند با مشارکت فعال در مسئولیت اجتماعی شرکتی به پایداری زیست‌محیطی و اجتماعی جوامع مختلف کمک کنند. این شرکت‌ها با اجرای پروژه‌های حفاظت از آب، استراتژی‌های مدیریت منابع پایدار و برنامه‌های حمایتی مرتبط با جامعه می‌توانند به چالش‌های پیش روی جامعه در مناطق آسیب‌دیده از خشک‌سالی بپردازند. نتایج حاکی از آن است که چنین تلاش‌هایی می‌تواند به بهبود عملکرد مالی منجر شود که نشان می‌دهد فعالیت‌های مرتبط با مسئولیت اجتماعی شرکتی پتانسیل ایجاد اثرهای مثبت اجتماعی و اقتصادی بر جوامع آسیب‌دیده از خشک‌سالی را دارد.

از آنجایی که تاکنون پژوهش‌های حسابداری توجه کمی به پیامدهای خشک‌سالی در موضوعات مختلف حسابداری و مالی داشته‌اند، توصیه می‌شود تا پژوهشگران آتی به بررسی چگونگی تأثیرگذاری خشک‌سالی بر عملیات و اهداف اصلی شرکت‌ها بپردازند. پژوهشگران آتی همچنین می‌توانند با استفاده از روش پژوهش کیفی مانند مصاحبه، درک عمیق‌تری از نحوه واکنش شرکت‌ها به شرایط خشک‌سالی از طریق فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی را فراهم کنند. علاوه بر این، بررسی ادراکات ذی‌نفعان مختلف (برای مثال، سرمایه‌گذاران، کارکنان، مشتریان، جوامع محلی) در خصوص نقش و اثربخشی فعالیت‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی در مناطق تحت‌تأثیر خشک‌سالی، می‌تواند موضوع مهمی برای پژوهشگران آتی باشد.

منابع

اسکو، وحید؛ تاکر، رضا؛ خنکا، عبدالخالق (۱۴۰۰). تحلیل تأثیر مسئولیت‌های اجتماعی شرکتی بر ساختار سرمایه و عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *نشریه تحلیل مالی*، ۵(۱)، ۴۹-۶۸.

امیری، علی؛ شهابی، صالح؛ روستا، عباس و اسماعیلی، مختار (۱۳۹۹). تأثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر عملکرد مالی با نقش واسطه‌ای فعالیت‌های سیاسی شرکت در مجتمع گاز پارس جنوبی. *فصلنامه رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری*، ۴(۴۴)، ۱۵-۳۹.

بنی مهدی، بهمن؛ عربی، مهدی و حسن پور، شیوا (۱۳۹۵). *پژوهش‌های تجربی و روش‌شناسی در حسابداری*. انتشارات ترمه. پوراسدی، محمد و معدنی، جواد (۱۳۹۵). تأثیر مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی بر کیفیت ارائه خدمات انتظامی. *فصلنامه انتظام اجتماعی*، ۱(۱)، ۱۶۱-۱۸۸.

حاجیها، زهره و سرفراز، بهمن (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها و هزینه حقوق صاحبان سهام در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پژوهش‌های تجربی حسابداری*، ۴(۱۴)، ۱۰۵-۱۳۳.

حساس‌یگانه، یحیی و برزگر، قدرت‌اله (۱۳۹۴). مدلی برای افشای مسئولیت اجتماعی و پایداری شرکت‌ها و وضعیت موجود آن در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *فصلنامه بورس اوراق بهادار*، ۸(۲۹)، ۹۱-۱۱۰.

حیدری کردزنگنه، غلامرضا؛ نوروش، ایرج و جعفری، محمد حسن (۱۳۹۶). مسئولیت اجتماعی و عملکرد مالی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی*، ۱۷(۳)، ۵۳-۷۸.

خوش‌طینت، محسن و راعی، حمید (۱۳۸۳). تأثیر ارائه اطلاعات حسابداری اجتماعی بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۳۷(۱۱)، ۷۳-۹۲.

دوستان، رضا (۱۳۹۸). *تحلیلی بر تحقیقات خشک‌سالی در ایران. تحلیل فضایی مخاطرات محیطی*، ۶(۴)، ۵۳-۹۴.

سرفراز، منصور؛ اسدی، غلامحسین؛ باغومیان، رافیک؛ اثنی‌عشری، حمیده (۱۴۰۱). مسئولیت اجتماعی و گزارشگری آن در شرکت‌های دارویی: با تأکید بر اقدام‌های مسئولیت‌پذیرانه مرتبط با ویروس کرونا. *دو فصلنامه حسابداری ارزشی و رفتاری*، ۷(۱۳)، ۳۶۱-۳۹۸.

صنوبر، ناصر؛ خلیلی، مجید و ثقفیان، حامد (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی با عملکرد مالی شرکت‌ها. *فصلنامه کاوش‌های مدیریت بازرگانی*، ۲(۴)، ۲۸-۵۲.

عرب صالحی، مهدی؛ صادقی، غزل و معین‌الدین، محمود (۱۳۹۲). رابطه مسئولیت اجتماعی با عملکرد مالی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. *پژوهش‌های تجربی در حسابداری*، ۳(۹)، ۱-۲۰.

فروغی، داریوش؛ امیری، هادی و جوانمرد، مرضیه (۱۳۹۷). تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر نگهداشت وجه نقد از طریق اثر هم‌زمان متغیرهای منتخب. *پژوهش‌های حسابداری مالی*، ۱۰(۱)، ۱۹-۳۶.

مشایخ، شهناز؛ پارسایی، منا و کرانی، اکرم (۱۴۰۰). رابطه بین مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها با کیفیت اطلاعات حسابداری و گزارش حسابرس. *پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی*، ۱۳(۵۱)، ۴۱-۶۴.

نمازی، محمد و مقیمی، فاطمه (۱۳۹۷). تأثیر نوآوری و نقش تعدیلی مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر عملکرد مالی شرکت‌ها در صنایع مختلف. *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۲۵(۲)، ۲۸۹-۳۱۰.

References

- Acemoglu, D., Carvalho, V. M., Ozdaglar, A. & Tahbaz-Salehi, A. (2012). The Network Origins of Aggregate Fluctuations. *Econometrica*, 80(5), 1977-2016. <https://doi.org/10.3982/ECTA9623>
- Achour, Z. & Boukattaya, S. (2021). The Moderating Effect of Firm Visibility on the Corporate Social Responsibility-Firm Financial Performance Relationship: Evidence from France. *In Corporate Social Responsibility [Working Title]*. IntechOpen.
- Adeneye, Y.B. & Ahmed, M. (2015). Corporate social responsibility and company performance. *Journal of Business Studies Quarterly*, 7(1), 151-166.
- Adrian, C., Garg, M., Pham, A. V., Phang, S. Y. & Truong, C. (2023). Do natural disasters affect corporate tax avoidance? The case of drought. *Journal of Business Ethics*, 186(1), 105-135. <https://doi.org/10.1007/s10551-022-05250-7>
- Akben-Selcuk, E. (2019). Corporate Social Responsibility and Financial Performance: The Moderating Role of Ownership Concentration in Turkey. *Sustainability*, 11(13), 3643. <https://doi.org/10.3390/su11133643>
- Ali, H.Y., Danish, R.Q & Asrar-ul-Haq, M. (2020). How corporate social responsibility boosts firm financial performance: The mediating role of corporate image and customer satisfaction. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(1), 166-177. <https://doi.org/10.1002/csr.1781>
- Amatulli, C., De Angelis, M., Korschun, D. & Romani, S. (2018). Consumers' perceptions of luxury brands' CSR initiatives: An investigation of the role of status and conspicuous consumption. *Journal of Cleaner Production*, 194, 277-287. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.05.111>
- Amiri, A., Shahabi, S., Rusta, A. & Esmaili, M. (2019). The effect of social responsibility on financial performance with the mediating role of the company's political activities in South Pars Gas Complex. *Quarterly Journal of New Research Approaches in Management and Accounting*, 4(44), 15-39. (in Persian)
- Amorelli, M.F. & García - Sánchez, I.M. (2021). Trends in the dynamic evolution of board gender diversity and corporate social responsibility. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 28(2), 537-554. <https://doi.org/10.1002/csr.2079>
- Anjos, F. & Fracassi, C. (2015). Shopping for Information? Diversification and the Network of Industries. *Management Science*, 61(1), 161-183. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2014.2060>
- Arab Salehi, M., Sadeghi, Gh. & Moeinodin, M. (2013). The relationship between social responsibility and financial performance of companies listed in the Tehran Stock Exchange. *Empirical Research in Accounting*, 3(9), 1-20. (in Persian)
- Atkins, J., Maroun, W., Atkins, B.C. & Barone, E. (2018). From the Big Five to the Big Four? Exploring extinction accounting for the rhinoceros. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 31(2), 674-702. <https://doi.org/10.1108/AAAJ-12-2015-2320>
- Bacha, S., Ajina, A. & Ben Saad, S. (2021). CSR performance and the cost of debt: does audit quality matter? Corporate Governance. *The International Journal of Business in Society*, 21(1), 137-158. <https://doi.org/10.1108/CG-11-2019-0335>

- Bani Mahd, B., Arabi, M. & Hassanpour, Sh. (2016). *Experimental research and methodology in accounting*. Terme publications. (in Persian)
- Barnea, A. & Rubin, A. (2010). Corporate Social Responsibility as a Conflict Between Shareholders. *Journal of Business Ethics*, 97(1), 71-86. <https://doi.org/10.1007/s10551-010-0496-z>
- Barnett, M. L. & Salomon, R.M. (2006). Beyond dichotomy: the curvilinear relationship between social responsibility and financial performance. *Strategic Management Journal*, 27(11), 1101-1122. <https://doi.org/10.1002/smj.557>
- Chakroun, S., Salhi, B., Amar, A. B., & Jarboui, A. (2019). The impact of ISO 26000 social responsibility standard adoption on firm financial performance: Evidence from France. *Management Research Review*, 43(5), 545-571.
- Cho, S., Chung, Ch. & Young, J. (2019). Study on the Relationship between CSR and Financial Performance. *Sustainability*, 11(2), 343. <https://doi.org/10.3390/su11020343>
- Choi, J.S., Kwak, Y.M. & Choe, Ch. (2010). Corporate social responsibility and corporate financial performance: Evidence from Korea. *Australian Journal of Management*, 35(3), 291-311. <https://doi.org/10.1177/0312896210384681>
- Dai, A. (2011). Drought under global warming: a review. *WIREs Climate Change*, 2(1), 45-65. <https://doi.org/10.1002/wcc.81>
- Dakhli, A. (2021a). Does financial performance moderate the relationship between board attributes and corporate social responsibility in French firms? *Journal of Global Responsibility*, 12(4), 373-399. <https://doi.org/10.1108/JGR-02-2021-0016>
- Dakhli, A. (2021b). The impact of corporate social responsibility on firm financial performance: does audit quality matter? *Journal of Applied Accounting Research*. <https://doi.org/10.1108/JAAR-06-2021-0150>
- Das, J., Jha, S. & Kumar Goyal, M. (2020). Non-stationary and copula-based approach to assess the drought characteristics encompassing climate indices over the Himalayan states in India. *Journal of Hydrology*, 580, 124356. <https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2019.124356>
- Foroughi, D., Amiri, H. & Javanmard, M. (2018). The effect of corporate social responsibility on cash retention through the simultaneous effect of selected variables. *Financial Accounting Research*, 10(1), 19-36. (in Persian)
- Franco, S., Caroli, M.G., Cappa, F. & Del Chiappa, G. (2020). Are you good enough? CSR, quality management and corporate financial performance in the hospitality industry. *International Journal of Hospitality Management*, 88, 102395. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2019.102395>
- Franks, D. M., Davis, R., Bebbington, A. J., Ali, S. H., Kemp, D., & Scurrah, M. (2014). Conflict translates environmental and social risk into business costs. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(21), 7576-7581. <https://doi.org/10.1073/pnas.1405135111>
- Freeman, R. E. (1994). The Politics of Stakeholder Theory: Some Future Directions. *Business Ethics Quarterly*, 4(4), 409-421. <https://doi.org/10.2307/3857340>

- Freeman, R.E. (1984). *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Pitman.
- Friedman, M. (1970). Comment on Tobin. *The Quarterly Journal of Economics*, 84(2), 318. <https://doi.org/10.2307/1883017>
- Gherghina, S. C., Vintila, G., & Dobrescu, D. (2015). An empirical research on the relationship between corporate social responsibility ratings and US listed companies' value. *Journal of Economics Studies and Research*, 1-11. <https://doi.org/10.5171/2015.260450>
- Govindan, K., Kilic, M., Uyar, A. & Karaman, A.S. (2021). Drivers and value-relevance of CSR performance in the logistics sector: A cross-country firm-level investigation. *International Journal of Production Economics*, 231, 107835. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2020.107835>
- Grassmann, M. (2021). The relationship between corporate social responsibility expenditures and firm value: The moderating role of integrated reporting. *Journal of Cleaner Production*, 285, 124840. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.124840>
- Hajiha, Z. & Sarfraz, B. (2015). Investigating the relationship between corporate social responsibility and the cost of equity in companies listed on the Tehran Stock Exchange. *Experimental Accounting Research*, 4(14), 105-123. (in Persian)
- Hasasyegane, Y. & Barzegar, Gh. (2015). A model for disclosing corporate social responsibility and sustainability and its current status in companies admitted to the Tehran Stock Exchange. *Stock Exchange Quarterly*, 8(29), 91-110. (in Persian)
- Heydari Kurdzanganeh, Gh., Noravesh, I. & Jafari, M.H. (2017). Social responsibility and financial performance in companies admitted to the Tehran Stock Exchange. *Economic magazine - monthly review of economic issues and policies*, 17(3), 53-78. (in Persian)
- Hillman, A.J. & Keim, G.D. (2001). Shareholder Value, Stakeholder Management, and Social Issues: What's the Bottom Line? *Strategic Management Journal*, 22(2), 125-139.
- Hoang, T. V. H., Dang, N. H., Tran, M. D., Van Vu, T. T. & Pham, Q. T. (2019). Determinants influencing financial performance of listed firms: Quantile regression approach. *Asian Economic and Financial Review*, 9(1), 78. <https://doi.org/10.18488/journal.aefr.2019.91.78.90>
- Hull, C.E. & Rothenberg, S. (2008). Firm performance: the interactions of corporate social performance with innovation and industry differentiation. *Strategic Management Journal*, 29(7), 781-789. <https://doi.org/10.1002/smj.675>
- Huynh, T. D., Nguyen, T.H. & Truong, C. (2020). Climate risk: The price of drought. *Journal of Corporate Finance*, 65, 101750. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2020.101750>
- Islam, T., Islam, R., Pitafi, A. H., Xiaobei, L., Rehmani, M., Irfan, M., & Mubarak, M. S. (2021). The impact of corporate social responsibility on customer loyalty: The mediating role of corporate reputation, customer satisfaction, and trust. *Sustainable Production and Consumption*, 25, 123-135. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2020.07.019>
- Javed, M., Rashid, M.A. & Hussain, Gh. (2016). When does it pay to be good – A contingency perspective on corporate social and financial performance: would it work? *Journal of Cleaner Production*, 133, 1062-1073. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.05.163>

- Javed, M., Rashid, M. A., Hussain, Gh. & Ali, H.Y. (2020). The effects of corporate social responsibility on corporate reputation and firm financial performance: Moderating role of responsible leadership. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(3), 1395-1409. <https://doi.org/10.1002/csr.1892>
- Jensen, M. C. & Meckling, W.H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305-360. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)
- Kachouri, M. & Jarboui, A. (2017). Exploring the relation between corporate reporting and corporate governance effectiveness. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 15(3), 347-366.
- Khoshtinat, M. & Rai, H. (2004). The effect of providing social accounting information on investors' decision making. *Accounting and Auditing Reviews*, 37(11), 73-92. (in Persian)
- Kim, W., Park, K. & Lee, S. (2018). Corporate Social Responsibility, Ownership Structure, and Firm Value: Evidence from Korea. *Sustainability*, 10(7), 2497. <https://doi.org/10.3390/su10072497>
- Lahouel, B. B., Bruna, M. G., & Zaied, Y. B. (2020). The curvilinear relationship between environmental performance and financial performance: An investigation of listed french firms using panel smooth transition model. *Finance Research Letters*, 35, 101455. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101455>
- Laskar, N. & Maji, S.G. (2016). Disclosure of Corporate Social Responsibility and Firm Performance: Evidence from India. *Asia-Pacific Journal of Management Research and Innovation*, 12(2), 145-154. <https://doi.org/10.1177/2319510X16671555>
- Li, Q. He, P., He, Y., Han, X., Zeng, T., Lu, G. & Wang, H. (2020). Investigation to the relation between meteorological drought and hydrological drought in the upper Shaying River Basin using wavelet analysis. *Atmospheric Research*, 234, 104743. <https://doi.org/10.1016/j.atmosres.2019.104743>
- Liu, Y., Saleem, S., Shabbir, R., Shabbir, M. S., Irshad, A., & Khan, S. (2021). The relationship between corporate social responsibility and financial performance: a moderate role of fintech technology. *Environmental Science and Pollution Research*, 28(16), 20174-20187. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-11822-9>
- Long, W., Li, S., Wu, H. & Song, X. (2020). Corporate social responsibility and financial performance: The roles of government intervention and market competition. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(2), 525-541. <https://doi.org/10.1002/csr.1817>
- Lu, J., Javeed, S. A., Latief, R., Jiang, T., & Ong, T. S. (2021). The Moderating Role of Corporate Social Responsibility in the Association of Internal Corporate Governance and Profitability, Evidence from Pakistan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(11), 5830. <https://doi.org/10.3390/ijerph18115830>
- Mahmood, F., Qadeer, F., Sattar, U., Ariza-Montes, A., Saleem, M. & Aman, J. (2020). Corporate Social Responsibility and Firms' Financial Performance: A New Insight. *Sustainability*, 12(10), 4211. <https://doi.org/10.3390/su12104211>

- Mashayekh, Sh., Parsaei, M. & Korani, A. (2021). The relationship between corporate social responsibility and the quality of accounting information and auditor's report. *Financial Accounting and Audit Research*, 13(51), 41-64. (in Persian)
- McGuire, J.B., Sundgren, A. & Schneeweis, T. (1988). Corporate social responsibility and firm financial performance. *Academy of Management Journal*, 31(4), 854-872. <https://doi.org/10.2307/256342>
- McWilliams, A. & Siegel, D. (2001). Corporate Social Responsibility: a Theory of the Firm Perspective. *Academy of Management Review*, 26(1), 117-127. <https://doi.org/10.5465/amr.2001.4011987>
- McWilliams, A., Siegel, D. S. & Wright, P.M. (2006). Corporate Social Responsibility: Strategic Implications. *Journal of Management Studies*, 43(1), 1-18. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6486.2006.00580.x>
- Miller, S.R., Eden, L. & Li, D. (2020). CSR Reputation and Firm Performance: A Dynamic Approach. *Journal of Business Ethics*, 163(3), 619-636. <https://doi.org/10.1007/s10551-018-4057-1>
- Namazi, M. & Moghimi, F. (2018). The effect of innovation and the moderating role of social responsibility on the financial performance of companies in different industries. *Accounting and Auditing Reviews*, 25(2), 289-310. (in Persian)
- Nelling, E. & Webb, E. (2009). Corporate social responsibility and financial performance: the "virtuous circle" revisited. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 32(2), 197-209. <https://doi.org/10.1007/s11156-008-0090-y>
- Nguyen, M., Bensemann, J. & Kelly, S. (2018). Corporate social responsibility (CSR) in Vietnam: a conceptual framework. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 3(1). <https://doi.org/10.1186/s40991-018-0032-5>
- Okafor, A., Adeleye, B.N. & Adusei, M. (2021). Corporate social responsibility and financial performance: Evidence from U.S tech firms. *Journal of Cleaner Production*, 292, 126078. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126078>
- Petersen, M. A. (2009). Estimating Standard Errors in Finance Panel Data Sets: Comparing Approaches. *Review of Financial Studies*, 22(1), 435-480. <https://doi.org/10.1093/rfs/hhn053>
- Porasadi, M. & Madani, J. (2016). The effect of social responsibility components on the quality of providing police services. *Social Order Quarterly*, 8(1), 161-188. (in Persian)
- Ramzan, M., Amin, M. & Abbas, M. (2021). How does corporate social responsibility affect financial performance, financial stability, and financial inclusion in the banking sector? Evidence from Pakistan. *Research in International Business and Finance*, 55, 101314. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2020.101314>
- Rashid, M.M. (2020). Ownership structure and firm performance: the mediating role of board characteristics. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 20(4), 719-737. <https://doi.org/10.1108/CG-02-2019-0056>

- Rodriguez-Fernandez, M. (2016). Social responsibility and financial performance: The role of good corporate governance. *BRQ Business Research Quarterly*, 19(2), 137-151. <https://doi.org/10.1016/j.brq.2015.08.001>
- Sarlak, A., Khodakarami, M., Hesarzadeh, R., Nazari, J. & Taghimolla, F. (2023). Drought Risk and Audit Pricing: A Mixed-Method Research in an Emerging Market. *Working Paper*, SSRN.
- Senobar, N., Khalili, M. & Thaghafian, H. (2011). Examining the relationship between social responsibility and financial performance of companies. *Business Management Studies Quarterly*, 2(4), 28-52. (in Persian)
- Shabbir, M. S. & Wisdom, O. (2020). The relationship between corporate social responsibility, environmental investments and financial performance: evidence from manufacturing companies. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(32), 39946-39957.
- Shabbir, M.S., Shariff, M., Yusof, M.S., Salman, R. & Hafeez, S. (2018). Corporate Social Responsibility and Customer loyalty in Islamic Banks of Pakistan: A Mediating Role of Brand Image. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 22, 1-6.
- Shin, M. & Eun, K. S. (2011). The Effects of Corporate Social Responsibility Expenditure on Firm Value. *Korean Journal of Financial Engineering*, 10(1), 99-125. <https://doi.org/10.35527/kfedoi.2011.10.1.005>
- Singh, D. & Delios, A. (2017). Corporate governance, board networks and growth in domestic and international markets: Evidence from India. *Journal of World Business*, 52(5), 615-627. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2017.02.002>
- Tangngisalu, J., Mappamiring, M., Andayani, W., Yusuf, M., & Putra, A. H. P. K. (2020). CSR and Firm Reputation from Employee Perspective. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(10), 171-182.
- Truong, C., Garg, M. & Adrian, C. (2020). Climate Risk and the Price of Audit Services: The Case of Drought. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 39(4), 167-199. <https://doi.org/10.2308/AJPT-18-097>
- Wang, Q., Dou, J. & Jia, Sh. (2016). A Meta-Analytic Review of Corporate Social Responsibility and Corporate Financial Performance: The Moderating Effect of Contextual Factors. *Business & Society*, 55(8), 1083-1121. <https://doi.org/10.1177/0007650315584317>
- Wang, Y., Li, J., Feng, P. & Hu, R. (2015). A Time-Dependent Drought Index for Non-Stationary Precipitation Series. *Water Resources Management*, 29(15), 5631-5647. <https://doi.org/10.1007/s11269-015-1138-0>
- Ye, Y. & Li, K. (2021). Impact of family involvement on internal and external corporate social responsibilities: Evidence from Chinese publicly listed firms. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 28(1), 352-365. <https://doi.org/10.1002/csr.2053>